

## Az erdélyi választójog történetéhez (1848–1872)

1. *Értelmiség és vagyon.* Ez volt az a két, a liberálisok szóhasználatában összetartozónak tartott fogalom, melyhez a politikai jogosultságot jelentő választójogot kapcsolták, és amely elvezette őket a parlamentáris népképviseletről is rendelkező 1848. áprilisi törvényekhez. Ezek a főrendi tábla összetételét alapjában nem érintették, annál inkább az alsó tábláét, melynél az 1848: V. tc. régi jogon meghagyva mindenkinek — nemesnek, sőt az ezzel korábban csak elvileg bíró városi polgárnak — az addigi választójogát, a népképviselő alapjára helyezkedett. *Aktív választójogot* kaptak azok a 20 évet betöltött, önálló (atyai, gyámi, gazdai hatalom alatt nem álló), meghatározott súlyos bűncselekmények miatt fenyíték alatt nem lévő férfiak, törvényesen bevett valláskülönbőség nélkül, akik:

a) maguk vagy családtagjaikkal együtt városokban 300 ezüstforint<sup>1</sup> értékű házzal vagy földdel, falvakban 1/4 (volt) úrbéri telekkel<sup>2</sup> bírtak;

b) bizonyos megszorító feltételekkel kézművesek, kereskedők, gyárosok voltak;

c) az előbbieken kívül saját birtokból vagy tőkéből 100 ezüstforint biztos évi jövedelmet húztak, vagy

d) honoráciorok voltak (így egyetemet, főiskolát végeztek; lelkészek, tanítók, falusi jegyzők); ez utóbbiak csak abban a választókerületben, ahol laktak.

A *passzív választójog* feltétele az előbbieken körül a 24. életév betöltése és a törvényhozás nyelvének (1844 óta a magyar) ismerete volt. E törvénycikk eredményeképpen a lakosságnak kb. 6,5 %-a nyert választójogot. Ez több mint háromszorosa volt az alkotmányos mintaállamnak tartott Belgium akkori választói arányának (1,9 %). Egyébként a *Vormärz* (1815–1848) idején Badenben és Württembergben 15–16 %,

---

<sup>1</sup> Az ezüstforint az ún. *konvenció*s rajnai ezüstforint magyar neve a 18. század második felétől, szemben az 1762-ben kibocsátott papírpénzzel, a *bankóforint*tal. Ez utóbbit nagy mértékű elértéktelenedés következtében 1811-ben ún. bécsi értékű papírpénzzel, a *váltóforint*tal váltotta föl a kincstár. "1 ezüstforint (amely ritkán mozgott a forgalomban) 2,5 váltóforintot ért" azaz 100 ezüstforint 250 váltóforintnak felelt meg, avagy 10 ezüstforint 100 váltóforinttal ért fel. A biztos értékmérő az ezüst- vagy pengőforint maradt, ezért használja azt e törvénycikk is. L. [Bán Péter] B. P. szócikkeit (*pengő: váltóforint, váltócédula*) az általa szerkesztett Magyar történelmi fogalomtárban (1989, 2:100, 234.). Péter László gyűjtéséből szíves engedelmével példaként idézem a következő adalékokat: 1 szarvasmarha 1842-ben 30 ezüstforint (*Fényes Elek: Magyarország statisztikája, 1842. I. k. 167., 282.*). Sopronban 1846-ban 1000 téglá 6 pengőforint (=ezüstforint) 48 krajcár (Csatka-émlékkönyv, 1996. 291. p.).

<sup>2</sup> Egy jobbágytelek az úrbéri rendelet (1767) után a föld minőségétől függően szántóból 26–32, a kaszálóból (rét) 8–12 magyar hold volt. A telkek az örökléssel elaprózódtak. Eszerint a negyed telek szántót és rétet egybeszámítva mintegy 9–11 magyar hold földet — a vele járó legelő- és esetlegesen erdőhasználatlalt — jelentett. Ebből egy család — ha szerényen is — éppen megélhetett.

Szászországban 10 % volt ez az arány, amely általános férfi választójog esetén — mint pl. Franciaországban 1848-tól — 24 %-ra emelkedhetett.<sup>3</sup>

Mivel a törvényhozás a választási rendszert tisztán területiális alapra helyezte, a municípiumoknak csupán a törvény által területüknek juttatott képviselői helyek alapján a választókerületek beosztása, valamint a választásokat lebonyolító szervezet megalakítása maradt. Miután e testületek elvesztették követküldési jogukat, értelem szerint követutasítási és visszahívási hatáskörük is megszűnt.

A képviselő-választás minden kerületben közvetlenül történt, a választókerület főhelyén. A törvény a választási eljárás nyilvánosságát hangsúlyozta. Ezen legtöbb helyen a nyílt szavazást értették, ám elvileg belefért szabályozásába a titkos szavazás is, amint ezt főként ellenzéki kerületekben s többnyire golyók fölhasználásával alkalmazták is, egészen a választójogi novelláig (1874:XXXIII. tc.), amely egyértelműen nyílttá tette a szavazást. Az abszolút többségi rendszer érvényesült.

Ez az ideiglenesnek szánt törvény itt nem részletezhető, főként a későbbi gyakorlatban megmutatkozott hiányai ellenére, a maga idejében mint első lépés igen pozitív, szabadelvű vívmány volt. Megalkotása — más 1848. április 11-i törvénycikkeinkkel egyetemben — azon szívós, a külföldi liberalizmus eszmerendszerére is építő reformkori küzdelemnek köszönhető, amely civilizált, európai színvonalra kívánta emelni hazánkat. Kár, hogy továbbfejlesztése — minden ellenzéki törekvés és kormányi kísérlet ellenére — lényegében az 1918/19-i forradalmakig váratott magára.

2. Az 1848:V. tc.-nek a gyakorlati alkalmazása a vármegyékben az 1848. május eleji megyei közgyűléseken kezdetét vette. A városokban ezt ugyan megelőzték a népképviselési tisztújítások, ám ezekben is június elején elkezdődhetek a július 2-ára összehívott országgyűlés képviselő-választásainak előkészületei. Az "anyaországhoz" képest Erdélyben késtek az előmunkálatok, minek oka az volt, hogy a "két magyar hon" uniójához nem volt elégséges az egyik félnek, a magyarországi törvényhozásnak az igenlése (1848:VII. tc.), az föltételezte az erdélyi országgyűlés beleegyezését is. A három rendi *natio* képviseletében május 29-én Kolozsváron össze is ült az utolsó erdélyi rendi országgyűlés, amely elfogadta az uniót (1848:I. tc.) és adaptálta a pozsonyi országgyűlési népképviselési törvényt (1848:II. tc.).

Az 1848:V. (pozsonyi) tc. Erdélyre vonatkozóan csupán — "ha csatlakozni akar" — a követek számát állapította meg (69), mint utóbb kiderült, azt is tévesen, hiszen a két örmény várost — Szamosújvárt és Erzsébetvárost — nem vette számításba. Ezért az 1848:II. (kolozsvári) tc. ezt helyesbítve 73-ra emelte az erdélyi képviselők számát.<sup>4</sup>

Május végén egyébként még az is kétséges volt, hogy tartsanak-e újabb választásokat Erdélyben, avagy — mint Wesselényi Miklós fölvetette — ezen utolsó rendi gyűlés követei közül küldjék föl Pestre július 2-ára a magyar törvény igényelte számban a képviselőket. Az új választás mellett a népképviselés elve szólt, ellene viszont — mint Csizmadia Andor idézi Wesselényinek május 26-án Deákhoz intézett levelét — fölvetődött: "a megyében, a szászok közt s még egypár városban is oly sokkal, de oly sokkal felül haladja a magyarok s illetőleg a szászok számát az oláhoké, mikint a nagyarhoni széles választási alap szerint választván kétségen kívül nemcsak többnyire, sőt mind oláh követek mennének". Wesselényi már a rövid határidő folytán is inkább az országgyű-

<sup>3</sup> Ruszoly József: A hazai választási statisztika kezdetei (1848–1869). = Ruszoly József: Alkotmánytörténeti tanulmányok I: 63–94. p.

<sup>4</sup> Mivel az alábbiakban is e két törvényekről lesz szó, a továbbiakban általában mellőzöm a pozsonyi, illetve kolozsvári megjelölést.

gyűlés általi követek küldését pártolta azzal, hogy idővel felválthatják őket a népképviselőkkel.

Mint írta, Erdélyben több híve volt az eleve megtartandó népképviselési választásoknak is, mégpedig két módon: a törvényhatósági közgyűléseken, melyeken a községek elektorai is résztvennének, vagy a magyarországi mintára alakuló állandó választmányok (bizottmányok) által. Mindkét esetben a fő szerepet az addig is jogosultak játszották volna, a népképviselés pedig csupán közvetve érvényesült volna.

Wesselényi mindezt Szemere Bertalannak is megírta. A kormány foglalkozott ugyan az ügygel, de a törvényen túlmenő útmutatást nem adott, sőt szabad kezet engedett a kolozsvári törvényhozóknak: intézzék úgy Erdély képviseletét, hogy "az ottani lakosok közt minél csekélyebb sűrűlődség idéztessék elő".

Az erdélyi magyar nemesi politikusok úgy döntöttek, amint azt Szemere Bertalan belügyminiszternek br. Perényi Zsigmond királyi biztoshoz a kormány álláspontját ismertető levele is sugallta: megtartják a népképviselési választásokat, csupán az 1848:V. tc. rendelkezéseit igazítják némiképp az erdélyi viszonyokhoz. A kolozsvári országgyűlés az erre vonatkozó 1848:II. tc.-et június 2-án el is fogadta.<sup>5</sup>

E törvénycikk a választási jog (aktív választójog) általános feltételein alig észrevehetően változtatott. Külön kiemelte, hogy a görög nem egyesült szertartási hitfelekezet is a bevett vallások közé tartozik, amint azt egyébként az 1848:XX. (pozsonyi) tc. is kimondta (2. §).

Az önálló képviselési joggal fölrüházott városokra lényegileg az 1848:V. tc. — a részben városi jellegű — különös föltételeit alkalmazta (3. §).

A vármegyékben, Fogaras vidékén és a székely székekben meghagyta a régi választójogot (1791:XII. tc.), melyhez (1) a rendezett tanácsú városokban is az egyébkénti városi censzust (3. §), (2) a falvakban pedig a 8 forint évi adófizetési censzust írta elő, "a fejpenzen kívül". Ezen felül mindegyik község, amely legalább "száz füstöt számlál" két-két, a kisebbek pedig egy-egy képviselőt (elektort) voltak jogosultak szabadon választani (4. §). Ez utóbbira sem az aktív választójogosultságot, sem az eljárást nem részletezte. Hogy falvakban a honi 1/4 telek helyett *adófizetési censzust* írt elő a kolozsvári törvény, az erdélyi úrbérrendezés elmaradásából fakadt. Mivel minden más census csak városokban érvényesülhetett, a falusi honoráciorokat — papokat, jegyzőket, tanítókat — csak az egyébkénti adócensus mellett juttatták szavazati joghoz. Ezen — a román papok kizárásaként is értelmezhető — törvényhozói mulasztás ellenében Aranyosszék központi választmánya a pozsonyi törvényre hivatkozva mégis meghagyta a falvakban összeírt honoráciorok választójogát.<sup>6</sup>

A régi nemesi jogot nem számítva a szász törvényhatóságokban is a 4. § szabályozta censusok érvényesültek (5. §).

A passzív választójogról rendelkező 6. § az 1849:V. tc. igényelte 24. életév betöltését, valamint a magyar törvényhozási nyelv ismertetését megkövetelve a félreértések elkerülése végett külön kiemelte, hogy a feltételekkel mindenki megválasztható, aki "akárhol Magyarhonban választói joggal bír", tehát nem csupán az erdélyiek.

A területi törvényhatóságoknak — megyéknek, székely és szász székeknek, magyar és szász vidékeknek, együttesen 25-nek — egyenlően két-két követ választását engedték meg. Választásaikba mindazon városok is befolyhattak, melyek önálló követ-

<sup>5</sup> Csizmadia Andor: A magyar választási rendszer 1848–1849-ben (Az első népképviselési választások). Bp., 1963. 76–79. p.

<sup>6</sup> Csizmadia Andor, 79. p., (13. jz.), vö. 66. p.

választásra nem voltak jogosítva. Az önálló követválasztási joggal fölruházott 18 város közül Kolozsvár, Marosvásárhely, Gyulafehérvár, Szamosújvár és Erzsébetváros két-két képviselőt, a többi pedig egyet-egyet választthatott (7. §).

E törvény — a pozsonyival ellentétben — nem rendelte el kötelezően választókerületek alakítását a két-két követet választó törvényhatóságokban, csupán megengedte. "Ahol a törvényhatóság a szózatolás közbeni rend fenntartása érdekében szükségesnek találja, minden egyes követ választására külön választókerület alakíttatik, tekintettel a területi és népességi arányra" (8. §). A füstök szerinti községi *testületi képviselő* mellett a két törvényhatósági követnek egyetlen választási cselekményben történő választása kétségtelen a régi rendi törvényhatósági képviselőre emlékeztet, ám mégsem egészen az, hiszen a választóközönség az új, népképviselői cenzusok szerinti választópolgárokból is állt. Hogy az együttes választás mellett is lehetett dönteni, az az idő sürgető voltaival volt indokolható. No meg azzal, hogy a vármegyei (széki, vidéki, városi) magyar és/vagy szász vezető elemek az együttes szavazást jobban kézben tudták tartani.

A napidíjat és az évi lakbért (400 ft) a magyarhoni törvénycikkből vették át (9. §). A törvény egyebekben is az 1848:V. (pozsonyi) tc. rendelkezéseinek alkalmazását, persze csak akkor, ha "azok ezen törvénycikkekben írt vezéreszmékkal és körülményekkel összeférőek" voltak. A törvény végrehajtása a még működő erdélyi királyi kormány-szék (gubernium) hatáskörévé és kötelességévé tétetett (10. §).<sup>7</sup>

Az 1848/49. évi erdélyi választások monografikus földolgozása hiányában átfogó képünk nem lehet az 1848:II. (kolozsvári) tc. alkalmazásáról. Annyi Csizmadia Andor könyvéből, melyben a szerző elkülönítve nem vizsgálja őket, kiderül, hogy ezek általában nagyobb összetűzések nélkül zajlottak. Többnyire a nagy sietségből eredtek a nehézségek, ám ezek az igazolásokat nem gátolták meg. A Horváth Dániel csikszeredai képviselő elleni elmúlasztott vizsgálat mellett Sterbiger Dániel kerületi bíró (Beszterce vidéke) mandátumának megsemmisítése így is figyelemre méltó. Ő német nyelvű beadványában nyíltan megvallotta, magyarul ért ugyan, de szónokolni nem tud.<sup>8</sup>

3. Erdélynek az 1848. évi II. (kolozsvári) tc. alapján választott képviselői 1848. július 2-án megjelentek a Pesten megnyitott első népképviselői országgyűlés képviselőházában; az utolsó, még rendi jellegű kolozsvári országgyűlést pedig július 18-án rekesztették be. Ezzel alkotmányosan lezárult az a több mint három évszázadig tartó különállás, amely — az államjogi viszonyok elkülönülése folytán — elválasztotta a két magyar hon törvényhozását. Az önkényuralom az uniót meg nem történtnek tekintve ismét leválasztotta, s a centralizált Habsburg-birodalom különálló koronatarományává tette Erdélyt, amely — ellentétben a Temesi Bánság-Szerb Vajdasággal, valamint Muraközzel — az *Októberi diploma* (1860) után sem térhetett vissza az egységes Magyarországhoz. A bécsi ákarat mellett itt különösen számolni kellett a nem magyar nemzetiségűek, elsősorban a román politikai vezetőréteg uniót ellenző s számarányuk szerinti politikai részesedést igénylő törekvéseivel. A szászok inkább közvetítő álláspontot igyekeztek képviselni.

Amint arról Szász Zoltán *Erdély történetében* ír, 1861 januárjában a szebeni ortodox román szinódus az erdélyi "nemzetek" egyenlő számú képviselőiből álló országgyűlést javasolt. A szászvárosi, brassói és gyulafehérvári megbeszéléseken lakosságáronyosan román többségű alkotmányozó nemzetgyűlést kívántak; mi több: az abrudbányai tanácskozáson egyenesen a Habsburg-birodalom román területeinek egyesítését, általa-

<sup>7</sup> Csizmadia Andor, 321–323. p.

<sup>8</sup> Csizmadia Andor, 188–193., 233. p.

nos választójog szerinti román országgyűlést és kizárólagosan román hivatalos nyelv bevezetését követelték.

A január 11–16-án Nagyszebenben tartott román értekezlet résztvevői — amint Jordáky Lajos írja — "olyan választási törvénytervezetet javasoltak, amely biztosítja arányos képviselőtüket az erdélyi diétán". Immár tehát nem negyedik *natio* kívántak lenni, hanem számbeli fölényüket akarták érvényesíteni.

A szászok brassói tanácskozásán az 1791-i, tehát a rendi alapú országgyűlést kívánták visszaállítani; erre akarták bízni az unió és a választójog kérdését.

A megoldást Bécsben és Erdélyben egyaránt az 1860 decemberében Scitovszki János hercegprímás elnökletével tartott esztergomihoz hasonló értekezlettől remélték. Ezt br. Kemény Ferenc, a visszaállított főkormányszék (gubernium) elnöke február 11-ére hívta össze Gyulafehérvárra. A tanácskozás alapjául Ferenc József 1860. december 21-i kézírata szolgált. Ez hangsúlyozta: "az 1848. előtt jogosítottak mellett »azon nemzetiségek, rendek és vallások kíváncsai és szükségletei is egyenlően figyelembe vétesenek, amelyek azelőtt politikai jogosultsággal nem bírtak«". Az uralkodó tehát maga is a rendi, azaz 1848 előtti (1791. évi) alapokhoz kívánt visszatérni, tudomást sem véve az 1848:V. (pozsonyi) tc.-et Erdélyre adaptáló 1848:II. (kolozsvári) tc.-ről. A választójog ügyében természetesen ez az értekezlet sem határozhatott, csupán javaslatot tehetett.

A meghívottak köre és a nemzetiségi számbeli arányok — 8 magyar, 8 székely, 8 (magyar) városi, 8 szász és 8 román notabilitás — az uniópártiaknak kedveztek. Igaz, jórészüik hivatalviselő volt, kevés volt köztük a független személyiség: a 24 magyarból csupán 7 volt liberális, a 8 románból pedig csak 3 egyházi tekinthető a nemzeti(ségi) érdekeket képviselő független személyiségnek.

A magyar álláspont — mint az elnöklő Haynald Lajos gyulafehérvári püspök kifejtette — itt is a legalitás talaján nyugodott: az unió helyreállítandó, az 1848-i törvények — köztük a választásokkal foglalkozó — érvényesek; ezek alapján egyszerűen meg kell választani az erdélyi képviselőket a *pesti* országgyűlésre. Gr. Teleki Domokos a magyar liberálisok képviseletében bekapcsolódásukat csupán a "magán hazafiak" részvételének tekintette, és kétségbevonta az értekezlet jogosultságát az 1848-i törvények fölülvizsgálatára. Miként a Királyhágón inneni elvarátaik, természetesen az erdélyi magyar liberálisok is elismerték az 1848-i választási törvény módosításának elkerülhetetlenségét, kiindulópontnak azonban csakis a Kolozsvárt elfogadott 1848:II. tc.-et tarthatták.

A románok nagyszebeni értekezletén csak a kisebbség képviselte e törvény ideiglenes fenntartását, a többség helyette "egy tágabb, jövedelemtől független" választójogot igényelt. "A románok választójogi tervezete — írja Jordáky Lajos — a választójog megadását javasolta minden állampolgárnak, akinek földje és háztulajdona van — tekintet nélkül értékére —; akinek saját műhelye, kereskedése vagy gyára van; akinek legalább 50 osztrák értékű forint jövedelme van; továbbá az összes papok, doktori címmel rendelkezők, tisztviselők, tanárok, mérnökök, közjegyzők" számára. A nagyobb nyomaték kedvéért még a rendi jellegű *utasítási* jogot is vissza kívánták állítani a *visszahívás* lehetőségével együtt. S mindennek megvalósíthatóságára nem titkos, hanem *nyílt szavazást* akartak bevezetni.

Konrad Schmidt, a szászok vezérszónoka az unió elfogadása mellett is szükségesnek vélte a saját erdélyi országgyűlést. "Választójogi tervezete — írja Szász Zoltán — rendkívül bonyolult érdekképviseletekre épült, különböző [...] cenzust alkalmazva a nagybirtok, a városi polgárság, a megyék, székek, mezővárosok számára." Ezen, a saját

területein is kisebbségben lévő szászág súlyának növelését szolgáló elképzelés a Lajtán túli tartományok *Landtag*jainak választási rendszerére emlékeztet.

Az értekezlet a többségi viszonyoknak megfelelően a magyar álláspontot fogadta el, ám az udvar elé került a kisebbségi román és szász elképzelés is. Egyébként három szász meghívott, ha föltételeken is, a magyarokkal szavazott; az ugyanerre hajló egyetlen román társai egyszerűen — hazaküldték...

Ferenc József március 24-i válaszában kijelentette: a fölterjesztést az erdélyi országgyűlés szerkezetét illető 1791:XI. tc. fönntartása mellett elfogadja, ám — mint Márki Sándor írja — az 1848:II. (kolozsvári) tc. bonyolultabb cenzusrendszerével szakítva elrendelte: "azon néposztályra nézve, amely eddig az országgyűlési követválasztásból ki volt zárva, 8 osztrák forint egyenes adó lesz megállapítandó, adópótlék és fejadó nélkül".

Az uralkodó az erdélyi országgyűlést november 4-ére hívta össze, ám az — e helyütt nem vizsgálható körülmények miatt, magyar bojkott közepette — csak 1863. július 1-jén ülhetett össze Nagyszebenben. Ennek választójoga alapján véve a *fejadóval együtt* számított legalább 8 forintnyi egyenesadón alapult; az értelmiségiek végzettségük alapján választhattak. Hivatalos álláspont szerint az 1848:II. tc. nem volt "alkalmazható alaptörvénynek" tekinthető. A románságnak kedvezett az is, hogy a nemesi régi jogot sem alkalmazták, s növelték a megyei területek képviseletét, ám az általa igényelt "arányosság" követelményeit még ez sem elégítette ki.

4. Az uralkodó 1865. szeptember 1-jén november 19-ére új erdélyi országgyűlést hívott össze, melynek egyetlen föladata az uniót kimondó 1848:I. (kolozsvári) tc. revíziója volt. A választójog ezúttal még oktrojált maradt: az alapcenzus 8 forint egyenesadó volt, ám már a *fejadó beszámítása nélkül*, s a régi nemesi jogot is visszaállította. Mindkettő a románokat sújtotta. Ferenc József a pesti országgyűlés összeültével december 15-én elnapolta e legutolsó kolozsvári országgyűlést, amelyet azonban csupán a kiegyezés és koronázás után, 1867. június 20-án oszlatott föl. Egyidejűleg érvénytelenítette az 1863-ban összeült nagyszebeni *Landtag* határozatait.<sup>9</sup>

Ferenc József 1865. december 25-én engedett a kolozsvári országgyűlés december 18-án kelt kérelmének; "megengedte", hogy Erdély Nagyfejedelemség "királyi hivatalosai [regalistái] és törvényhatóságainak képviselői meghívattassanak a Pesten december 10-ére összehívott — tehát már meg is nyitott — magyar országgyűlésre", mégpedig "az 1848. évi magyarországi választási rend és mód szerint". Miért is az 5580. kancelláriai számon három nyelven — magyarul, németül és románul — hasábos formában kiadott meghívó levélben meghagyta: "a Megyék és Vidékekben, Naszód Vidékét is ideértve, a Székely és Szász Székek és Vidékekben, a Királyi szabad és mező városokban célszerűen rendelkezettek, hogy a követek megválasztása az 1848. évi II. törvény-cikk értelmében mielőbb végrehajtsassék és a megválasztott követek a már folyamatban lévő Magyar Országgyűlésre elküldessenek".

A visszaállított erdélyi királyi főkormányzók (gubernium) 1866. január 10-én ugyancsak három nyelven *Utasítást* adott ki, amely 41 pontjában — némi magyarázattal — egybefoglalta az 1848:II. (kolozsvári) tc. és az alapjául szolgáló 1848:V. (pozsonyi) tc. szabályait. Jogforrási jellegében tehát eltért az 1861. évi választási szabályzattól,

<sup>9</sup> Jordáky Lajos: A Román Nemzeti Párt megalakulása. Bp. 1974. 18–20.; Szász Zoltán: Az abszolutizmus kora Erdélyben (1849–1867). = Erdély története. Harmadik kötet. 1830-tól napjainkig. Szerk. Szász Zoltán. / Erdély története három kötetben. Főszerk. Köpeczi Béla / 1474–1478., 1493., 1503., 1624.; Beksics Gusztáv, 567–568., 636. p.

amely mintegy az 1848: V. tc. helyébe lépett. Ellentétben az 1861. évi szabályzattal, melyet az eljáró szervek és az országgyűlés gyakorlatilag hallgatással mellőztek<sup>10</sup> — tehették, hiszen szakaszainak javarésze megegyezett a törvényével — erre az *Utasításra*, amely egyébként nem pótolta, hanem csupán összefoglalta a hivatkozott törvényeket, az eljáró szervek gyakorta hivatkoztak.<sup>11</sup>

Anélkül, hogy e helyütt tüzetesebben elemezném, rámutatok fontosabb, az *Utasításnak* anyaországitól elütő sajátosságaira.

1. Az anyagi választójogot meghagyta az 1848: II. (kolozsvári) törvénycikkben szabályozott cenzusok keretei között. E kérdéseket valójában csupán az összeírások kapcsán érintette.

2. Az 1848: II. (kolozsvári) tc. sajátossága, hogy azokban a törvényhatóságokban, ahol 2–2 képviselőt választhattak — többet sehol sem! — lehetett választani: hagyományosan egyetlen választási aktusban történjék-e ez, avagy — miként az anyaországban — eleve 2–2 választókerületet alkossanak-e meg. Az *Utasítás* az együttes választást sugallta, a választókerületek megalakítását inkább csupán kivételnek tartotta.

3. Szemben az 1848: V. tc. eljárási szabályaival, melyek szerint az összeírás egyéni jelentkezés alapján történik, ez alapján a *hivatalból* való összeírást alkalmazza. Ez két okra vezethető vissza: (1) az 1865. évi utolsó („közelebbi”) erdélyi országgyűlésre elkészült összeírások rendelkezésre álltak; azokat csak meg kellett igazítani; (2) az idő sürgetett: a pesti országgyűlés már 1865. december 10-én megnyílt, mielőbb ott kellett hát lenniük Erdélyország képviselőinek is.

4. Az 1848: V. (pozsonyi) tc. egy jelölt esetén lehetővé tette a közfelkiáltással történő egyhangú választást, az *Utasítás* viszont minden esetben szavazást rendelt.

5. Szemben az 1848: V. (pozsonyi) tc.-kel, amely a folytonos — akár éjjelre vagy másnapra is áthúzódó — voksolást írta elő, az *Utasítás* eleve elrendelte: a szavazást éjszakára meg kell szakítani, s másnap folytatni. Lehetőséget nyújtott a településeknek vagy csoportjaiknak napi beosztására is.

Az 1848: V. (pozsonyi) tc.-től eme „törvényellenes” eltéréseket — az 1848: II. tc. ugyanis — ha bizonytalanul is — elrendelte az anyaországi eljárási szabályok alkalmazását — a célszerűség és a választók könnyebbége indokolta. Az országgyűlés a mandátumok verifikációja során nem is tett kifogást ellenük.

5. A gubernium e három nyelven — magyarul, németül és románul — kibocsátott *Utasítását* — benne valamennyi hivatkozott törvénycikket — az 1866. évi általános választások során az erdélyi helyhatóságok jogforrás gyanánt alkalmazták. Igaz, a román nemzeti párt láthatóan központilag elhatározott óvási szöveggel mind az uniót, mind az 1848: II. (kolozsvári) tc.-et elutasítva hangoztatta: csak azért bocsátkozik bele a választásba, hogy képviselői is részvegyenek a koronázó országgyűlésen. Magyarán: csak Ferenc Józsefnek, a császárnak és királynak a kedvéért nem vonulnak passzivitásba. Az persze a szász törvényhatóságokban is előfordult, hogy csak ímmel-ámmal alkalmazták a törvényt. Nem egy helyütt a képviselők mellé *pótképviselőket* is választottak, akiknek e népképviseleti rendszerben semmi szerepük nem lehetett.<sup>12</sup>

<sup>10</sup> Szabad György, 1967, 244–245. p.; Pecze Ferenc, 248–254. p.

<sup>11</sup> OL Főkorm. 1866:895.

<sup>12</sup> Ruszoly József: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon. 1861–1868. (Előkészületben.)

6. Az unió egyes kérdéseiről hozott törvény (1868:XLIII. tc.) az Erdélyt illető képviselői helyek számát a két Naszód vidéki mandátummal megnövelve 75-re növelte, a főkormányshéék (gubernium) hatáskörét pedig a Belügyminisztériumra ruházta.<sup>13</sup>

Az 1869. évi általános választások kormányzati előkészítése és fölügyelete ily módon már a Pesten székelő Belügyminisztériumra hárult. 1868. december 23-án hivatalból fölhívta a törvényhatóságok, valamint a törvényhatóságoknak ugyan nem minősülő, de önállóan képviselőválasztásra jogosult városokat a választási előkészületek megtételére, különösen a választói összeírások előkészítésére és megejtésére. E rendelet érdemi része két változatban nyert megfogalmazást: az I. Magyarország eredeti területére, a II. pedig Erdélyre. Abban megegyeztek, hogy a törvényhatóságoknak és az országgyűlési képviselőket szempontjából önálló városoknak e rendelet keltétől számított 20 napon belül *közgyűlést* kellett tartaniuk. Ennek — hangzott az Erdély részére kiadott rendelet — "az 1848-ik évi törvényekre fektetett ide mellékel *utasítás* értelmében a választási ügyek minden ágazataiban kezelésére s vezérletére, velem [a belügyminiszterrel] közvetlen érintkezésbe lépendő *középponti választmányt* válasszon meg, s oda *utasítsa*, miszerint legfeljebb egy hét alatt összeülvén működését kezdje meg, s minden, az *utasítás* illető pontjai szerint a választmányra ruházott teendőket a meghatározott határidők pontos megtartása mellett teljesítse". Elrendelte még a miniszter, hogy minden címzett helyhatóság "ez érdemb[e]n] hozandó határozatait" haladéktalanul terjessze föl hozzá. Az összeíráshoz szükséges "nyomatott táblás jegyzékek"-et a Kolozsvárott székelő királyi biztós küldte meg a középponti választmányoknak.<sup>14</sup>

Az irat mellett három nyelven — magyarul, németül és románul — föllelhető a hivatkozott nyomatott belügyminiszteri *utasítás*, melynek alapját az 1866. évi kormányshéeki *utasítás* képezi. Ennek 2/d pontját, valamint 13/c pontját illetőleg az erdélyi nem városi középponti választmányoknak az adócenzus értelmezéséről a belügyminiszter külön *felvilágosító rendeletet* adott ki.<sup>15</sup>

7. Tóth Vilmos belügyminiszternek "az országgyűlési képviselőválasztások vezetésére hivatkozott középponti választmányok megalakítása tárgyában kiadott 1872. április 16-i *körrendeletének* ugyancsak két változata volt: egyik a szoros értelemben vett Magyarország, a másik Erdély helyhatóságainak szólt. Majdnem szóról szóra megegyeztek 1868. december 23-i előzményeikkel. A különbség csupán abban nyilvánult meg, hogy ez utóbbiak fölhívták a középponti választmányokat: a határidőket úgy tartásák be, hogy "a képviselő-választások a kiválólag mezőgazdászattal foglalkozó választók érdekében is az aratási nagy munkaidő bekövetkezte előtt fogantatassanak".

Az erdélyi változat fogalmazványának széljegyzete szerint "mindegyik körrendelethez mellékelendők az idefektetett jegyzékben kimutatott *utasítási példányok*". Az *utasítások* itt nem maradtak fönn, ezért csak föltételezhetjük, hogy azonosak az 1868. évekkel. E jegyzék viszont — ha sajátos, közigazgatási szempontból is — áttekintést ad az erdélyi helyhatóságok nemzetiségi megoszlottságáról.<sup>16</sup>

8. Az erdélyi főkormányshéék (gubernium) 1866. január 11-i választási *utasításának* magyar nyelvű változatát előkészületben lévő *Országgyűlési képviselő-választások*

<sup>13</sup> Szász Zoltán (szerk.): Erdély története. Harmadik kötet. 1830-tól napjainkig. Bp., 1986. 1625. p. (Szász Zoltántól.)

<sup>14</sup> OL BM 1868-II-10-24 129. (az ad 802/1869. főszámon)

<sup>15</sup> OL BM 1869-II-10-802. Ez az irat — föltehetően tévedésből — az OL BM 1872-II-10-12 331. sz. irathoz csatoltatott.

<sup>16</sup> OL BM-II-10-6074/10 569.



*Magyarországon 1861–1868 c. monográfiám mellékletében közlöm (479–484). Br. Wenckheim Béla belügyminiszter 1868. december 23-i utasítása ennél kissé bővebb, sőt némi eltéréseket ezen túl is mutat, ám így is kétségtelen, hogy szövegezése a gubernium kiadta előzményen alapszik. Mivel a Belügyminisztérium anyagában csupán nyomtatott alakban maradt fenn, föltételezhetjük, hogy átigazítását még az éppen föloszló erdélyi főkormányzókban vagy a kolozsvári királyi biztosságban végezték el. A változtatások az 1848:V. tc. fokozott érvényesítésére vallanak.*

Bizonyoságaul annak, hogy a dualizmus kezdeti időszakában a magyarországgal ismételten unióra lépő Erdély helyhatóságaiban három hivatalos nyelvet: a magyart, a németet és a románt használták, a német és román olvasó számára is megkönnyítendő tanulmányozását, e helyütt — egészen csekély igazítással — mindhárom nyelven közlöm az 1868-ban kiadott belügyminiszteri utasítást, amely a jelek szerint 1874-ig, a választójogi novelláig maradhatott hatályban. A román szöveg ellenőrzéséért Petrusán György főiskolai tanárnak mondok köszönetet.

Örömmre szolgál, hogy választástörténeti kutatásaim e fragmentumával tiszteleghetnek kedves kollegám, Szabó András, az erdélyi Radnót szülötte előtt.

## Utasítás,

*az 1869–72-iki országgyűlési választások tekintetéből előmunkálatokra nézve*

*1-ször.* Az 1868-iki XLIII. tc. cikk 3-ik §-ánál fogva az erdélyi megyék, városok, vidékek és székek az országgyűlés az 1848-iki kolozsvári II-i t. cikk 7-ik §-a és az 1868-ik XLIII. t. cikk 4. §-a értelmében 75 követet küldendnek. Megjegyeztetvén, hogy valamint az 1866-iki választáskor, úgy a jelen alkalommal is Szászrégen városa Torda megyéhez, Fogaras városa Fogaras vidékhez és Verespatak Abrudbányához számítandó.

*2-ször.* A választók képességére nézve az 1848-iki kolozsvári II-ik t. cikk 3. 4. és 5. §§-ainak rendelete az alább következő megjegyzésekkel lesz szem előtt tartandó.

a) Az említett t. cikk. 3. §-a d. betűje alatt elősorolt honoratiorok csak a városokban és ezekben is csak ott, a hol állandó lakásuk van, választó képesek.

b) A II-ik törv. cikk 10-ik §-ában felhívott 1847/8. évi magyarországi V-ik t. cikk 1-ső §-ában azon elv levén kimondva, hogy a követválasztási jog gyakorlatában mindazok, kik az országgyűlési követek választásában az irt évig szavazattal bírtak, meghagyandók, — ennél fogva azon erkölcsi személyek (testületek), melyek 1848-ik évig törvényes képviselőik által a követválasztási jogot gyakorolták, e joggal a jelen választás alkalmával is bírnak, s következőleg az oly testületektől is, a melyek által fizetett adó a törvényben meghatározott censust megüti, a szavazati jogot megtagadni nem lehet, azonban, miután a II-ik t. cik. 4-ik §-a C. betűje alatt említett községek képviselőik által a választásba különben is befolyandnak, a census szerint jogosult választóknak csakis oly községek tekinthetők, melyeknek kirekesztőleges magánjoggal bírt oly külön birtokaik vannak, melyekkel a censust megüti adófizetés van összekötve, minélfogva a közhelyeke, közlegelők, közerdők, ha szintén a község neve alatt is vagynak megadóztatva, ily magán birtokoknak nem tekinthetők.

c) A választóképes erkölcsi személyek (testületek) a választásba törvényes képviselőik vagy meghatalmazottjaik által folynak be, kik azonban követté a II-ik t. cikk 6-ik §-a értelméből következtetve csakis azon esetben megválaszthatók, ha különben is személyileg választó képességgel bírnak.

d) Végre a census-képen meghatározott adómenyiségre nézve megjegyzendő, hogy fej- és pótlék-adó kivételével minden egyes (direkt) adók és így a ház- és jövedelmi adó is beszámítandó.

*3-ször.* Az idézett II-ik t. cikk 8-ik §-a szerint a körülménekhez képest az illető törvényhatóságok által választó kerületek alakíttatván, ezek úgy létesítendők, hogy egy követ választása végett, csak egy választó-kerület legyen, mindenik választó-kerület csak egy követet választthatván.

*4-[fed]szer.* A közgyűlés teendői közé tartozandik:

a) A szavazás közbeni rend érdekében szükségesnek talált választó-kerületek alakítása iránt, tekintettel a területi és népességi arányra határozni.

b) Az említett 1848-iki évi II-ik t. cikk rendeletének végrehajtására, s általában a választási ügynek minden ágazataiban való kezelésének vezérletére a főtiszt elnöklété alatt egy több tagból álló, a belügyministeriummal közvetlen érintkezésbe lépendő középponti választmányt oly módon megválasztani, hogy abban a külön választókerületek mind képviselve legyenek, és kellő arányban a községek előljárói is részt vegyenek; a főtiszt elfoglaltása vagy akadályoztatása esetére, a központi választmány a maga kebeléből egy elnöki helyettest választ, a jegyzőt is hasonlóan a választmány a maga kebeléből választván.

*5-[öd]ször.* A királyföldi székekben és vidékekben hasonlóan az illető képviseleti testületek útján történik, valamint a netalán szükséges választó kerületek létesítése, úgy a központi választmányoknak a fentebbi módoni alakítása.

*6-[fed]ször.* A követ-küldési joggal bíró városok a középponti választmány alakítására nézve teljesítendőket a tanács, képviselő testület, illetőleg esküdt közönség közös ülésében végzendik.

*7-[fed]szer.* Középponti választmányt ott is kell alakítani, a hol csak egy országgyűlési követ választatik. Önként értetik, hogy a középponti választmányok tagjai nemcsak a megyei, vidéki

és székely-széki bizottmányi gyűlések, úgy a királyföldi törvényhatósági és városi képviselő testületek kebeléből, hanem azokon kívül is választhatók.

8-[ad]szor. A 1-ik, 5-ik, 6-ik pontok értelmében hozandó határozatokról a m. kir. belügyminisztériumhoz a bizottmányi gyűlések jegyzőkönyveinek beterjesztésével haladéktalanul jelentés teendő.

9-[ed]szer. A középponti választmány tagjai az 1848-iki pozsonyi országgyűlés 5-ik t. czikk 11-ik §-ában előírt esküt teendik le.

10-[ed]szer. A központi választmány kiküldetése után lehető legrövidebb idő — s jelesen a városokban legfeljebb két nap, egyéb hatóságokban pedig legfeljebb 5 (öt) nap alatt összeülvén

a) a vezérlete alá tartozó választási területre nézve a választók összeírására három tagból álló annyi küldöttséget nevez, mennyi az összeírási munkálatnak a törvény rendelkezéséhez képesti véghezvitelére megkívántatik.

b) Meghatározza a napot, melyen a választóknak összeírása az e végett kijelölendő helyen, kezdetét veendő, s munkálatát a kezdő nap beszámításával 14 nap alatt bevégezendi.

11-[ed]szer. Az előző §. b. pontjában említett határnap, a központi választmány átalati kitűzésétől számítva 21 napnál rövidebb, 30 napnál hosszabb nem lehet, s körlevelek, az egyházi szószékekbőlki hirdetések, a hirdetményeknek helységeinkint nyilvános helyeken ki függesztése, s más e részben szokásban lévő módoknak használata mellett lehető legnagyobb nyilvánossággal, haladék nélkül köztudomásra bocsátandó.

12-[ed]szer. Az összeírásokra nézve, tekintettel a választók különböző cathegóriáira, az illető hatóságokhoz különböző nyomtatott táblás jegyzékek küldetnek ki, és pedig

a) az említett választási II-ik törvénycikk 3-ik §-ában és a 4-ik § b) betűje alatt meghatározott s az 5-ik §-ban is felemlített különböző minőségű városi választókra nézve;

b) a 4-ik § a) pontja szerint a megyékben, Fogaras és Naszód vidékein és a Székely székekben az 1791-ik évi XII-ik törvénycikk nyomán jogosultakra nézve;

c) a 4-ik § c) betűje alatt, úgy az 5-ik §-ban említett census szerénti választókra nézve;

d) azon községekre nézve, melyek a 4-ik § c) betűje értelmében szabadon választandó egy vagy két képviselőjük által a követválasztásba befolyni jogosítottak — külön-külön mintázatukat.

13-[ad]szor. Az előző pontban említett táblás jegyzékek használata s általában az összeírásnak könnyítése tekintetéből az A, B, C, és D alatti táblás jegyzékek az összeíró költségek által az 1848. pozsonyi V. t. czikk 13 §-ában kijelölt 21, illetőleg 30 nap lejártá előtt a következő módon készítetnek el:

a) Városokban a városrészenként kinevezett küldöttségek az A alatti táblás jegyzék illető rovatába előre hivatalból beírják a hatáskörük alatti városrészbéli mindazon lakosok és birtokosok neveit, kik úgy a meglevő 1866-iki hivatalos adatok szerint a II-ik t. czikk 3-ik §-a határozománya-ihoz képest minden kétségen kívül választó jogosultaknak tekintendők, az illető rovatban kijelöl-ven azon minőséget, melynél fogva a beírt, a választóságra képesítve van, úgymint: 300 ezüst forint értékű háznak vagy földnek bírása; kézműves, kereskedő, gyáros; 100 ezüst forint évi jövedelem; tudor, sebész, ügyvéd stb.

b) Megyékben, Fogaras és Naszód vidékében, úgy a székely székekben, az 1791-ik évi XII-ik t. czikk nyomán jogosultak 1866-ik évben össze lévén írva, az ezekről készült és megál-lapított összeírási jegyzékek a községi előjáró és 2 bizalmi férfi bemondására kiigazítandók és a leküldött B alatti táblás jegyzékbe az e szerint megállapított választók névsora beírandó.

c) A mi a censussnál fogva képesített választókat illeti, a C alatti táblás jegyzékbe — a községi előjáró és két bizalmi férfi jelenlétében a községi adótáblákból beírtandók mindazok, kik a fej-és pótlékadón kívül 8 fnt 40 knyi osztrák értékű egyenes adót fizetnek.

d) A D alatti táblás jegyzékbe a követválasztás végetti képviselő küldésre jogosult közsé-gek s az általuk választandó képviselők száma lévén beírandó, a füstöknek e célból a II-ik tör-vénycikk 4. §-a c) pontja értelmében szükségelt községeinkint összeírása törvényhatósági főnökök által haladéktalanul közigazgatási úton előlegesen eszközözendő, és az így szerzett adatok nyomán a D alatti táblás jegyzékbe a községek nevei, az azokban az 1791-ik évi XII-ik t. czikk nyomán jogosítottak füstjein kívül talált füstök száma s következőleg a községeknek egy vagy két képvise-lő küldésére jogosultsága az illető rovatokba előre hivatalból beírandók, és az összeíró küldött-

ségnek az 1848-iki pozsonyi V. t. cikk 13-ik §-ában kijelölt 21, illetőleg 30 nap lejárta alatt megküldendő.

Az A alatti összeírási jegyzékek így előkészítetvén, városokban az összeíró küldöttségek egy meghatározandó és előre közhírré teendő helyen, a hasonlóan köztudomásra juttatandó naptól elkezdve 14 egymásutáni napon keresztül, az előlegesen hivatalból elkészített jegyzékeket az illető városrészekben köz megtekintésre kiteendik, ez idő alatt nyitva leendvén mindenki előtt az út, hogyha neve a jegyzékbe nem foglaltatik, abba beíratását eszközölhesse, vagy pedig, ha valaki helytelenül lenne beírva, az ellen kifogását megtehesse.

Megyékben, Fogaras és Naszód vidékén, úgy a székely székekben és a királyföldi törvényhatóságoknál a hivatalból előlegesen elkészített B és C alatti táblás jegyzékekből helységenkénti kivonatok készítendőek és azok minden helységben a községi előljáróknál legalább is 14 napi közmegtekintésre kiteendők, az illetők által lehető bejegyzési vagy kifogási felszólamlások megtehetése végett.

Végre a D alatti hivatalból felvett jegyzékből, az összeíró küldöttség által minden községgel, az őt illető jegyzési pont közöltetik, felszólamlásának hasonlóan 14 nap alatti megtehetése végett.

A D. alatti jegyzékre nézve valamelyik község részéről lehető felszólamlás, vagy annak alapossága elleni kétely esetében, az összeírási küldöttség a dolog állását a helyszínen megvizsgálja s a találás szerint okadatolva határoz, arról a községet értesítvén.

14-[ed]szer. Az összeíró küldöttség a választónak, kit felszólamlás következtében jegyez be, ezt szóval is kijelentvén, a bejegyzett választók neve után az igazolásul szolgált adatokat, az összeírási jegyzéknek e végett nyitandó külön rovatába, sommás kivonatban bevezeti, egyszerűsmond pedig azoról is külön névjegyzéket készít, kik bejegyeztetésük végett magukat előtte jelentették, de attól általa elmozdítottak.

15-[öd]szor az összeíró küldöttségek az összeírást 3 egyenlő példányban vezetik, s aláírásaikkal ellátva a 10-ik tétel b. pontjában említett 14 nap elteltével a középponti választmánynak haladéknélkül beadják.

16-[od]szor. Az összeíró választmányok által beadandó összeírásoknak egyik példánya, a középponti választmány által meghatározandó, s előre közhírré teendő nyilvános helyen mindenki általi megtekinthetős végett több napokon át ki fog tétetni.

17-[ed]szer. Az, ki az összeíró választmány által a bejegyzéstől elmozdított, valamint az is, ki másnak bejegyzése ellen észrevételt kíván tenni, az összeírásnak e tekintetbeni megigazításáért a középponti választmányhoz folyamodhatik.

18-[ad]szor. Az, ki bejegyeztetés végett magát az összeíró választmányok egyike előtt sem jelentette, e végett többé a középponti választmányhoz nem járulhat.

19-[ed]szer. A középponti választmány a választók összeírásának bevégezése után, az előre meghatározott időben késedelem nélkül összeülvén:

a) az illető küldöttségek által beadott összeírásokat és  
b) a 14-ik pont értelmében benyújtott folyamódásokat megvizsgálja.  
c) Azoknak jegyzékét, kiket a beadott folyamódások folytában az összeírásból kihagyandónak vagy ahoz hozzáadandónak határoz, a beadott összeírás mindenik példányához az elnöknek és jegyzőnek aláírásával hozzacsatolja.

d) Az összeírásoknak minden beadott folyamódások tárgyalása melletti tökéletes kiigazításáig üléseit naponként folytatja, s a D alatti összeírási jegyzékek megvizsgálása és megállapítása után azonnal intézkedik, hogy a községek egy vagy két képviselőiket az 1791-ik évi XII-ik törvénycikk nyomán jogosítottak befolyása nélkül az 1848-ik évi II-ik törvénycikk 4-ik §-a a) betűje értelmében minél előbb megválasszák, és pedig oly módon, hogy a megválasztandó képviselőknek az országgyűlési követválasztáshatási megjelenésre elég idejük legyen.

e) Az ekkép[pen] megigazított összeírásokból egy példányt a választásnáli használatul megtartván, egyet a hatóság levéltárába tesz be, egyet a belügyminiszternek legfeljebb 8 nap alatt beküld.

20-[ad]szor. A középponti választmány minden tanácskozásairól a jelenlevők neveinek feljegyzése mellett a kebeléből választandó jegyző által rendes jegyzőkönyvet vezetend, s annak egy példányát a levéltárba tévén, a másikat a belügyek miniszterének időszakonként felküldi.

21-[ed]szer. A középponti választmányok, valamint az összeíró küldöttségeknek is üléseik nyilvánosak.

22-[ed]szer. Az országgyűlés megnyitásának napja kihirdetvén, az országgyűlési követválasztás hatánapja iránt, a középponti választmányok akként intézkednek, hogy

- a) bekövetkezése előtt 15 nappal az illető törvényhatóságban közhírré tétethessék, s
- b) az országgyűlés megnyitását legalább 4 héttel megelőzze.

23-[ad]szor. A választás hatánapja kitűztetvén a központi választmány elnöke azt, a 11-ik pontban említett módon, a lehető legnagyobb nyilvánossággal, haladék nélkül közhírré téteti.

Gondoskodni fog arról, hogy a választók egyszerre való igen nagy tömegű összetululása, s az e miatti rendetlenség kikerültesse, s ennél fogva a több községekben álló törvényhatóságokban, a választók megjelenésére, az illető községek kijelzése mellett több egymásután következő napok is előre kitűzhetők.

24-[ed]szer. A középponti választmány minden választókerületre a választás vezérletére egy elnököt és jegyzőt, s szükség esetére helyetteseket is választ.

25-[öd]szor. A megválasztott elnök a választásra kitűzött napon az illető kerület főhelyén a választók gyülekeztetvén a központi választmány által meghatározandó, s előre szinte közhírré teendő órában megnyitván, bármely választónak joga van az országgyűlési követségre egy egyént ajánlani.

26-[od]szor. A választásnál szavazati joggal csak azok bírnak, kik a választóknak a fentebbiek szerint kerületenként készített összeírásában befoglaltatnak, s csak azon kerületben bírnak szavazati joggal, a melyben összeírva vannak, önként értetvén, hogy az oly választó, ki több kerületben összeírva volna, szabadon választhatja azon kerületet, melyben választójogát gyakorolni kívánja, mit azonban a középponti választmánynak maga idejében be kell jelentenie.

27-[ed]szer. Az összeírásban foglaltak közül a választási jog senkitől meg nem tagadtathatik.

28-[ad]szor. A választás szavazásra bocsátatván, azon választók mindegyike, kik országgyűlési követet ajánlottak, a helyszínen jelenlevő választók közül két egyént nevezend, s az eképen mindegyik ajánlottnak részéről nevezendő egyének az elnökkel, s a szavazat nélkül jelenleendő jegyzővel együtt képezendik a szavazatszedő választmányt.

29-[ed]szer. A követválasztás az 1791-ik évi XI-ik t. cikk nyomán, alkotmányosan gyakorolt szavazással, s ennél fogva nem felkiáltással eszközlendő.

30-[ad]szor. Szavazáskor a szavazó neve a választási bizottság által feljegyzendő; a szavazás éjjel nem folytathatván, ha a választás, a szózatolás napján le nem járhatna, az azt követendő napokon mindaddig, míg bevégezethetik, tovább folytatandó, a választás minden félbehagyásakor szoros gondoskodás tétetvén, hogy a szózatok épségben és sértetlenül megőriztessenek.

31-[ed]szer. A szavazási bizottság eljárása, valamint a szavazatok összeszámítása nyilván történik.

32-[ed]szer. Ha a szavazás bevégeztével a szavazóknak általános többsége egy egyén mellett nyilatkozik, az megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

33-[ad]szor. Ha a szavazóknak általános többségét azok közül, kikre a szavazás történt, egyik sem nyerné el, azon két egyén között, kik aránylag legtöbb szavazatot nyertek, újabb szavazás történik.

34-[ed]szer. Ezen másodszori szavazás, a mennyiben a szavazók sokasága miatt az első szavazással egy napon nem végezethetnék be, ha a körülmények egy új választási idő kitűzését nem igényelnék, a következő napon fog a kellő közhírré tétel mellett megkezdetni s a 30-ik pont szerint befejeztetni.

35-[öd]szor. A kitűzött két egyén közül az, ki a másodszori szavazásnak alkalmával az abban résztvevő választók szavazatának többségét megnyeri, megválasztott országgyűlési követnek azonnal kijelentetik.

36-[od]szor. A választók összeírása egyik hiteles példányának a választás alkalmával a szavazatszedő küldöttség kezeinél kell lenni.

37-[ed]szer. Ki-ki csak személyesen szavazhat.

38-[ad]szor. A választóknak az összeírásnál vagy választásnál semminemű fegyverrel vagy bottal megjelenni nem szabad.

39-[ed]szer. Az összeíró s szavazatszedő küldöttségeknek tagjai a törvény és nemzeti becsület oltalma alatt állanak, a rajtok elkövetett bármely sérelmek, bűnvádi eljárás mellett, a vétéshez aránylag lesznek megfenyítendőek.

40-[ed]szer. Mind a választók összeírásánál, mind a választásnál a jó rend fenntartásának joga s kötelessége a kiküldött elnököt illeti, ki szükség esetén e célra fegyveres erővel előlegesen is rendelkezhetik.

41-[ed]szer. A szavazatszedő küldöttség a választás folyamáról rendes jegyzőkönyvet vezetvén, azt a választás befejezésével az elnök s jegyző és a szavazatszedő küldöttségnek legalább 2 tagja három példányban aláírják, s egy példányt a megválasztott követnek azonnal kezéhez juttatván, a másik kettőt a levéltári fenntartás s illetőleg a m. kir. belügyministeriumhoz leendő átküldés végett a központi választmányoknak beadják.

42-[ed]szer. A megválasztott követnek a kezéhez juttatott választási jegyzőkönyv megbíró levél gyanánt szolgál.

43-[ad]szor. A választás vezérletére kiküldött elnök azon hatóságban s illetőleg választókerületben, melyben a választásnál elnököl, követté nem választathatik.

44-[ed]szer. A jelen törvény rendeleteinek az illetők általi teljesítésére a m. kir. belügyministerium felügyel, s az e végett megkívántató utasításokat s rendeleteket az illető központi választmányokhoz intézi.

45-[öd]ször. Azon választások iránt, melyeknek törvényessége bármely tekintetből kérdésbe vétetnék, a képviselő tábla intézkedik.

46-[od]szor. A középponti választmányok kötelesek a választás teljes alkotmányos szabadására, úgy a csend és rend fenntartására, felelősség terhe alatt szigorúan őrködni; és arról is czélszerűen gondoskodni, hogy az összeírt választók s a választásra megjelenők ugyanazonossága pontosan ellenőriztessék.

Kelt Budán, 1868-ik évi December hó 23-án

B. Wenckheim Béla,  
belügyminister

### Instruction

*zu den Vorarbeiten bezüglich der Wahlen für den Reichstag 1869–1872*

1. Im Sinne des § 3 des XLIII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1868 senden die siebenbürgischen Komitate, Städte, Districke und Stühle nach dem § 7 des II. Klausenburger Gesetz-Artikels vom Jahre 1848 und dem § 4 des XLIII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1868 zum Reichstage 75 Deputirte.

Hierbei ist zu bemerken, daß — gleichwie bei den Wahlen vom Jahre 1866, so auch bei jetziger Gelegenheit — die Stadt Szászrégen zum Komitat Torda, die Stadt Fogaras zum Districke Fogaras und Verespatak zu Abrudbánya zu zählen ist.

2. Bezüglich der Wahlflähigkeit sind die Bestimmungen der §§ 3, 4 und 5 des II. Klausenburger Gesetz-Artikels vom Jahre 1848 mit nachfolgenden Bemerkungen zu beobachten:

a) Die in dem § 3 littera d) des erwähnten Gesetz-Artikels angeführten Honorationen besitzen nur in den Städten und in diesen auch nur dort das aktive Wahlrecht, wo sie ihren bleibenden Wohnsitz haben.

b) Nachdem im § 1 des V. ungarischen Gesetz-Artikels sich bezieht, der Gundsatz ausgesprochen ist, daß in der Berechtigung zur Wahl der Deputirten alle Jene zu belassen sind, welche bis zu dem genannten Jahre bei den Deputirten-Wahlen stimmberechtigt waren, so werden auch jene moralischen Personen (Korporationen), welche bis zum Jahre 1848 durch ihre gesetzlichen Vertreter das Wahlrecht bei den Deputirten-Wahlen haben, auch bei der jetzigen

Wahl in diesem Rechte belassen, und es kann dem zu Folge des Stimmrecht auch jenen Korporationen nicht vorenthalten werden, deren entrichteter Steuerbetrag die Höhe des im Gesetze bestimmten Zensus erreicht, übrigens können, — nach dem die in dem § 4 des II. Gesetz-Artikels littera c) erwähnten Gemeinden als nach dem Census berechnete Wähler betrachtet werden, welche ein deren ausschließliches Privateigenthum bildendes abgesondertes Besitzthum haben, mit welchem eine den Census erreichende Steuerquote verbunden ist, wonach also die öffentlichen Plätze, Gemeindeweiden und Gemeindewälder, wenngleich selbe auf den Namen der Gemeinde besteuert sind, als ein derlei Privatbesitzthum nicht betrachtet werden können.

c) Die wahlfähigen moralischen Personen (Korporationen) nehmen durch ihre Vertreter oder Bevollmächtigten Einfluß auf die Wahlen. Letztere sind jedoch im Sinne des § des II. Gesetz-Artikels nur in jenen Fällen zu Deputirten wählbar, wenn selbe auch ansonst die persönliche Wahlfähigkeit besitzen.

d) Schließlich ist bezüglich des in Ansehung des Census bestimmten Steuerbetrage zu bemerken, daß mit Ausnahme der Kopfsteuer und des Steuer-Zuschlages jede direkte Steuer, so auch Haus- und Einkommen-Steuer einzurechnen ist.

3. Nachdem im Sinne des § 8 des bezogenen Gesetz-Artikels II die betreffenden Jurisdictionen den Umständen gemäß Wahlbezirke aufstellen können, sind selbe derart zu konstituiren, daß zur Wahl eines Deputirten auch nur ein Wahlbezirk bestimmt werde, da jeder Wahlbezirk nur einen Deputirten wählen kann.

4. Zu den Geschäften der General-Versammlung gehört:

a) Die während der Abstimmung im Interesse der Ordnung nothwendig erachtete Aufstellung von Wahlbezirken, mit Rücksicht auf des Flächen- und Bevölkerungs-Verhältniß.

b) Die Wahl des zum Vollzug der Bestimmungen des erwähnten Gesetz-Artikels II vom Jahre 1848 und überhaupt zur Leitung des Wahl-Aktes in allen seinen Verzweigungen unter dem Vorsitze des obersten politischen Beamten aus mehreren Mitgliedern bestehenden, mit dem Ministerium des Innern in unmittelbare Berührung tretenden Central-Ausschusses, in dem alle die verschiedenen gesonderten Wahlbezirke vertreten sein müssen, und an welchem auch die Gemeinde-Vorstände in gehörigem Verhältnisse theilzunehmen haben.

Bei anderweitiger Inanspruchnahme oder bei Verhinderung des obersten politischen Beamten, wählt der Central-Ausschuß aus seiner Mitte einen Vorsizers Stellvertreter, auch den Schriftführer wählt der Central-Ausschuß aus seiner Mitte.

5. In den Stühlen und Distrikten des Königsbodens erfolgt die etwa nothwendige Aufstellung der Wahlbezirke, so wie die nach obiger Art durchzuführende Konstituierung der Central-Ausschüsse gleichfalls durch betreffende Repräsentantenkörper.

6. Diejenigen Städte, welche zur Absendung von Deputierten berechtigt sind, haben dasjenige, was zur Konstituierung des Central-Komite's erforderlicht ist, in gemeinsamer Sitzung des Magistrats und des Repräsentantenkörpers durchzuführen.

7. Ein Central-Ausschuß ist auch dort zu konstituiren, wo auch nur ein Landtags-Deputirter gewählt wird.

8. Ueber die im im Sinne der Punkte 4, 5 und 6 zu fassenden Beschlüsse, ist unter Vorlage der Protokolle der Auschuß-Sitzungen an das königl. ung. Ministerium des Innern ohne Verzug Bericht zu erstatten.

9. Die Mitglieder des Central-Ausschusses haben den im § 11 des V. Preßburger Gesetz-Artikels vom Jahre 1848 vorgeschriebenen Eid zu leisten.

10. Der Central-Ausschuß, welcher innerhalb acht Tagen nach seiner Konstituierung sich versammelt, wird:

a) bezüglich des seiner Leitung unterstehenden Wahlbezirk zur Konskription der Wähler aus drei Mitgliedern bestehende Deputationen in solcher Anzahl ernennen; als zur gesetzmäßig bestimmten Durchführung der Konskriptions-Arbeiten erforderlich ist, und wird

b) den Tag bestimmen, an welchem der Konskription der Wähler an den zu diesem Ende zu bezeichnenden Orten den Anfang nimmt. Diese Arbeit wird mit Einrechnung des Tages, an welchem selbe beginnt, innerhalb 14 Tagen beendet.

11. Der im vorangehenden §, Punkt b) erwähnte Termin darf von den durch Central-Ausschuß festgestellten Ausgangspunkten gerechnet, nicht auf weniger als 21 und nicht auf mehr

als 30 Tage sich erstrecken, und ist mit Benützung von Rundschreiben, Verlautbarungen von den Kanzeln durch ortschaftsweise an öffentlichen Plätzen zu affigirende Kundmachungen und andere diesfalls gebräuchliche Mittel mit größtmöglicher Oeffentlichkeit ohne Verzug zur allgemeinen Kenntniß zu bringen.

12. Bezüglich der Konkskribirungen werden mit Rücksicht auf die verschiedenen Kathogorien der Wähler den betreffenden Jurisdictionen verschiedene gedruckte tabellarische Verzeichnisse zugesendet, und zwar in abgesonderten Formularen:

a) bezüglich der im 3. und 4. § littera b) des erwähnten II. Wahlgesetz-Artikels bestimmten und auch im 5. § erwähnten verschiedenen Qualification der städtischen Wähler;

b) bezüglich der nach Punkt a) des 4. § in den Komitaten, den Distrikten Fogaras und Naßód und in den Székler Stühlen auf Grund der XII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1791 Berechtigten;

c) bezüglich im § 4 unter littera c) so wie im § 5 arwähnten, nach dem Census berechtigten Wähler;

d) bezüglich jener Gemeinden, welche im Sinne des § 4 littera e) [c)?] durch einen oder zwei freizuwählende Repräsentanten zur Einflußnahme bei den Deputirten-Wahlen berechtigt sind.

13. In Anbetracht des Gebrauches der im vorhergehenden Punkte erwähnten Verzeichnisse, so wie überhaupt zur Erleichterung der Konkskription, werden durch die Konkskriptions-Deputation vor Ablauf der im § 13 des V. Preßburger Gesetz-Artikels vom Jahre 1848 festgesetzten 21, beziehungsweise 30 Tage die unter A, B, C und D vorliegenden tabellarischen Vezeichnisse in folgender Weise angefertigt.

a) In den Städten werden die, für die Stadttheile ernannten Deputationen in die betreffende Rubrik des tabellarischen Vezeichniss sub A alle in dem ihrem Wirkungskreise unterliegenden Stadttheile befindlichen Bewohner und Besitzer vorläufig von amtswegen namentlich eintragen, welche nach den vorhandenen Daten der Jahres 1866 und nach den Bestimmungen des § 3 des II. Gesetz-Artikels, außer allem Zweifel als wahlberechtigt anzusehen sind, und ist in der betreffenden Rubrik jene Qualification zu bezeichnen, nach welcher der Eingetragene wahlberechtigt ist, als: Besitzer eines auf 300 Silber Gulden bewertheten Hauses oder Grundes, Handwerker, Kaufmann oder Fabrikant, 100 Silbergulden jährliches Einkommen, Doktor, Wundarzt, Advokat u. s. w..

b) In den Komitaten, in den Distrikten Fogaras und Naßód, so wie in den Székler Stühlen, wo die auf Grund des XII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1791, im Jahre 1866 konkskribirt worden sind, sind die über dieselben angefertigten und festgestellten Konkskriptions-Verzeichnisse der Wähler in die Tabelle B einzutragen.

c) Was die nach dem Census befähigten Wähler betrifft, so sind alle Jene, welche außer der Kopfsteuer und dem Steuerzuschlag 8 fl. 40 kr. öst. W. direkte Steuer zahlen in Gegenwart des Gemeinde-Vorstandes und zweier Vertrauensmänner aus Steuertabellen der Gemeinde in die Tabelle sub C zu übertragen

d) Nachdem in das tabellarische Verzeichniß sub D die Gemeinde, welche zur Deputirtenwahl Repräsentanten zu senden berechtigt ist, so wie die Zahl der von selben zu wählenden Repräsentanten, eingetragen werden muß, so ist die im Sinne des Punktes c) des § 4 des Gesetz-Artikels II zu diesen Ende erforderliche gemeindeweise Konkskription der Schornsteine durch die Vorstände der Jurisdictionen auf administrativem Wege vorläufig ohne Verzug zu bewirken, und sind auf Grund der so erlangten Daten in das tabellarische Verzeichniß sub D die Namen der Gemeinden, dann die in denselben außer den Schornsteinen der bereits durch den XII. Gestz-Artikel vom Jahre 1791 Berechtigten noch weiter vorgefundene Schornstein-Anzahl, folglich auch Berechtigung der Gemeinden zur Entsendung eines oder zweier Repräsentaten in die betreffenden Rubriken vorläufig von amtswegen einzutragen, und vor Ablauf im § 13 des V Preßburger Gesetz-Artikels bestimmten 21, beziehungsweise 30 Tage der Konkskriptions-Deputation zu übersenden.

Nach derartiger Vorberietung der Konkskriptions-Verzeichnisse sub A in den Städten von Konkskriptions-Deputationen an einem zu bestimmenden und vorläufig bekannt zu gebenden Orte, von einem gleichfalls zu verlautbarenden Tage angefangen, durch 14 nacheinander folgende Tage



die vorläufig von amtswegen verfaßten Verzeichnisse in den betreffenden Stadttheilen zur öffentlichen Einsicht aufgelegt, wonach während dieser Zeit es Jedermann frei steht, wann sein Name in dem Verzeichnisse nicht enthalten wäre, dessen Eintragung zu bewirken, oder aber wenn Jemand unrichtig eingetragen wäre, dagegen Einwendung zu erheben.

In den Komitaten, in den Distrikten Fogaras und Naßód, sowie in den Szekler Stühlen und bei den Jurisdictionen der Königbodens sind von den vorläufig von Amtswegen verfaßten tabellarischen Verzeichnissen sub B und C ortschaftweise Auszüge zu verfassen, und sind dieselben in jedem Orte bei den Gemeindevorständen durch 14 Tage zur öffentlichen Einsicht aufzulegen, damit von den Befreffenden nachträgliche Aufnahmen arwirkt, oder Reklamationen eingebracht werden können.

Schließlich wird von amtswegen verfaßten Verzeichnissen sub D jeder Gemeinde die dieselbe betreffende Anmerkung zum Behufe der gleichfalls binnen 14 Tagen zu bewirkenden Reklamationen mitgetheilt.

Im Falle einer möglichen Reklamation, die von irgend einer Gemeinde bezüglich des Verzeichnisses sub D erhoben werden könnte, oder im Falle gegen die Grundhaltigkeit dieser Reklamation Zweifel obwalten würden, wird der Stand der Angelegenheit von der Konskriptionsdeputation an Ort und Stelle untersucht, darüber nach dem Sachverhalt wohl motivirt entschieden, und die Gemeinde davon verständigt.

14. Die Konskriptions Deputation, die einen Wähler in Folge Reklamation in die Listen einträgt, erklärt ihm dies mündlich, und führt in einer im Konskriptions-Verzeichnisse zu dem Ende eröffneten besonderen Rubrik nach den Namen der eingetragenen Wähler die zur Rechtfertigung dienenden Daten is summarischen Auszuge an, und verfertigt zugleich ein besonderes Namensverzeichnis über Jene, die sich zur Einschreibung gemeldet, jedoch abgewiesen worden sind.

15. Die Konskriptions-Deputationen verfassen die Konskription in 3 gleichen Exemplaren, und überreichen dieselbe mit ihren Unterschriften versehen, nach Ablauf der im Absatz 10, Punkt b) erwähnten 14 Tage ohne Verzug dem Zentral-Ausschuß.

16. Ein Exemplar der von den Konskriptions-Deputationen einzureichenden Beschreibungen wird an einem von dem Zentral-Ausschuß zu bestimmenden und voraus bekannt zu machen öffentlichen Orte zu allgemeinen Einsicht durch mehrere Tage aufgelegt.

17. Derjenige, dem von der Konskription-Deputation die Eintragung verweigert wurde, so wie Jener, der gegen die Eintragung eines anderen eine Bemerkung zu machen wünscht, kann wegen diesfälliger Richtigstellung der Konskription bei dem Zentral-Komité sein Ansuchen vorbringen.

18. Derjenige, welcher zum Zwecke der Eintragung bei keiner Konskriptions-Deputation sich gemeldet hat, kann zu diesem Ende an das Zentral Komité sich weiter mehr werden.

19. Nach beendeter Konskription der Wähler tritt der Central-Ausschuß in der voransbestimmten Zeit höchstens binnen einer Woche zusammen und prüft:

a) die von den betreffenden Deputationen eingesendten Konskriptionen und

b) die im Sinne des 14. Punktes eingereichten Gesuche und schließt

c) das Verzeichniß derjenigen, welche er in Folge eingelangter Gesuche aus der Konskription auszulassen oder aber einzubeziehen beschließt, mit der Unterschrift des Präses und des Schriftführers versehen, jedem Exemplare der eingereichten Konskriptionen bei; ebenso setzt derselbe

d) neben Verhandlung der eingelangten Gesuche bis zur vollkommenen Richtigstellung der Konskriptionen seine Berathungen täglich fort, und verfügt nach der Prüfung und Feststellung des Konskriptions-Verzeichnisse sub D sogleich, daß die Gemeinden einen oder zwei ihrer Repräsentanten, — ohne Einfluß der, durch den G. - Art. XII. vom Jahre 1791 Berechtigten im Sinne des Gesetz-Artikels II vom Jahre 1848, § 4, lit. c) möglichst bald wählen, und zwar derart, daß den zu wählenden Repräsentanten zum rechtzeitigen Eintreffen am Wahlorte hinlängliche Zeit bleibe.

e) Von den in dieser Weise richtig gestellten Konskriptionen ist ein Exemplar zum Gebranche bei der Wahl zu behalten, eines ist das Archiv der Behörde zu hinterlegen, und eines höchstens binnen 14 Tagen dem Ministerium des Innern einzusenden.

20. Der Central-Ausschuß führt über alle seine Berathungen bei Anführung der Namen der Anwesenden durch den aus seiner Mitte gewählten Schriftführer ein regelmäßiges Protokoll, hinterlegt ein Exemplar desselben in das Archiv, und sendet das andere von Zeit zu Zeit dem Minister des Innern ein.

21. Die Sitzungen des Central-Ausschusses, sowie die Konskriptions-Deputation sind öffentlich.

22. Nachdem der Eröffnungstag des Reichstags kundgemacht worden, treffen die Central-Deputationen in Bezug auf den Termin der Reichstags-Deputirtenwahl solche Verfügungen, daß

a) dieser Termin 15 Tage vor dessen Eintritt in der betreffenden Jurisdiction veröffentlicht werde, und

b) der Eröffnung des Reichstages wenigstens um 4 Wochen vorangehe.

23. Sobald der Termin zur Wahl festgesetzt ist, wird er von dem Präses des Central-Ausschusses nach der im Punkt 11 erwähnten Art, mit größtmöglicher Oeffentlichkeit und ohne Verzug zur Verlautbarung gebracht.

Der Präses hat weiters dafür zu sorgen, daß ein massenhafter gleichzeitiger Andrang der Wähler und die daraus entspringende Unordnung vermieden werde, wershals in Jurisdictionen, die aus mehreren Gemeinden bestehen, zum Erscheinen der Wähler, unter Bezeichnung der betreffenden Gemeinden, mehrere nach einander folgende Tage im Voraus bestimmt werden können.

24. Der Central-Ausschuß wählt für jeden Wahlbezirk zur Leitung einen Präses und einen Schriftführer, sowie erforderlichen Falles auch die Stellvertreter derselben.

25. Nachdem der gewählte Präses am festgesetzten Wahltag im Hauptorte des betreffenden Bezirks die Versammlung der Wähler um die Stunde, welche durch den Central-Ausschuß zu bestimmen und in Vorhinein ebenfalls zu veröffentlichen ist, eröffnet, hat jeder Wähler das Recht, zum Reichstagsdeputirten ein Individuum vorzuschlagen.

26. Bei der Wahl sind nur Jene stimmberechtigt, deren Namen in den nach dem obigen beziksweise zu verfassenden Konskriptionen enthalten sind, und besitzen das Stimmrecht nur in jenem Bezirke, in welchem sie konskribirt erscheinen, wobei es selbstverständlich ist, daß ein solcher Wähler, der in mehreren Bezirken konskribirt wäre, jenen Bezirk, in welchem er sein Wahlrecht ausüben wünscht, frei wählen kann, was er übrigens dem Central-Ausschuß rechtzeitig anzeigen muß.

27. Das Wahlrecht kann keinem derjenigen, die in der Konskription enthalten sind, verweigert werden.

28. Geschieht die Wahl durch Abstimmung, so macht jeder der Wähler, der einen Reichstags-Deputirten vorgeschlagen, von den an Ort und Stelle anwesenden Wählern zwei Individuen namhaft, und die auf diese Art von Seite jedes Vorgeschlagenen namhaft zu machenden Individuen mit dem Präsidenten und dem Schriftführer, der ohne Stimmrecht zugegen sein wird, bilden den Ausschuß zur Einsammlung der Stimmen.

29. Die Deputirtenwahl hat auf Grund der XI. Gesetzartikels vom Jahre 1791 durch Abstimmung, und nicht durch Akklamation zu geschehen.

30. Bei der Abstimmung wird der Name eines jeden Stimmenden durch das Wahl-Komité vorgemerkt, und das die Abstimmung nächtlicher Weile nicht fortgesetzt wird, so wird die Wahl, wenn sie an einem Tage nicht vollzogen werden könnte, an den darauffolgenden Tagen bis zur Beendigung fortgesetzt, und ist bei jeder Auflassung der Wahl strenge zu sorgen, daß die Abstimmungen unverletzt erhalten und bewahrt werden.

31. Das Vorgehen der Abstimmungskommission, sowie die Abzählung der Stimmen geschieht öffentlich.

32. Wenn nach Beendigung der Abstimmung die absolute Mehrheit der Stimmenden für ein Individuum sich ausspricht, wird dasselbe sogleich als gewählter Reichstagsdeputirte erklärt.

33. Wenn unter Jenen, über welche abgestimmt wurde, keinem die absolute Majorität der Stimmenden zu Theil würde, wird bezüglich jener zwei Individuen, welche verhältnißmäßig die meisten Stimmen erhielten, zu einer neuen Abstimmung geschritten.

34. Diese zweite Abstimmung wird insoferne sie wegen der Menge der Stimmenden an einem Tage mit der ersten Abstimmung nicht beendet werden könnte, und die Umstände die

Bestimmung eines neuen Wahltermines nicht beanspruchen sollten, an dem darauffolgenden Tage bei gehöriger Verlautbarung begonnen, und nach Punkt 30 zu Ende geführt.

35. Von den zwei bezeichneten Individuen wird Jenes, welches bei Gelegenheit der abermaligen Abstimmung die Stimmenmehrheit der theilnehmenden Wähler erhält, sogleich als gewählter Reichstags-Deputirter erklärt.

36. Bei Gelegenheit der Wahl muß ein authentisches Exemplar der Konskription der Wähler in den Händen der Stimmeneinsammlungs-Kommission sich befinden.

37. Das Stimmrecht kann nur persönlich ausgeübt werden.

38. Zur Konskription oder zur Wahl dürfen die Wähler mit keinerlei Waffen oder Stöcken erscheinen.

39. Die Mitglieder der Konskriptions- und Stimmeneinsammlungs-Kommission stehen unter dem Schutze des Gesetzes und der Nationalehre, und es wird jedwede denselben zugefügte Beleidigung im Wege der strafgerichtlichen Prozedur, nach Maßgabe des Verschuldens geahndet werden.

40. Die Aufrechthaltung der Ordnung sowohl bei der Beschreibung der Wähler, als der Wahl selbst, ist ein Recht und eine Schuldigkeit des entsendten Präsidenten, der im Nothfalle zu diesem Zwecke auch die Anwendung bewaffneter Macht anordnen kann.

41. Die Stimmeneinsammlungs-Deputation führt über den Verlauf der Wahl ein regelmäßiges Protokoll, welches nach beendeter Wahl der Präses, der Schriftführer und wenigstens 2 Mitglieder des Stimmensammlungs-Ausschusses in drei Exemplaren unterzeichnen, deren eines dem gewählten Deputirten sogleich eingehändigt, die beiden anderen aber zur Aufbewahrung im Archiv und rücksichtlich zum Zwecke der Einsendung an den Minister des Innern, dem Central-Ausschusse überreicht werden.

42. Das dem gewählten Deputirten eingehändigte Wahl-Protokoll dient demselben Kreditiv.

43. Der zur Leitung der Wahl entsendte Präses kann in jenem Wahlbezirke, in welchem er bei der Wahl präsidiert, nicht zum Deputirten gewählt werden.

44. Die Vollziehung der Anordnung dieses Gesetzes durch die Betreffenden, überwacht das k. ung. Ministerium des Innern, und erläßt die diesfalls erforderlichen Weisungen und Verordnungen an die bezüglichen Central-Ausschüsse.

45. Bezüglich jener Wahlen, deren Gesetzlichkeit aus was immer für einem Grunde in Frage gestellt wird, verfügt die Repräsentantentafel.

46. Die Central-Ausschüsse sind verpflichtet, über die vollkommen konstitutionelle Freiheit der Wahlen so wie über Ruhe und Ordnung unter Verantwortung zu wachen; und haben auch dafür zweckentsprechende Sorge zu tragen, daß die Identität der konskribenten Wähler mit den zur Wahl Erscheinenden sichergestellt werde.

Ofen, am 23. Dezember 1868.

Baron Béla Wenckheim,  
Minister des Innern

### Instructiune,

*in privinti'a lucrurilor pregatitoric la alegerile dietali din anulu 1869-72*

1. Conformu §-lui 3. art. de lege XLIII. din 1868 comitatele, cetatile, districtele si scaunele transilvane, in intielesulu §-lui 7. articului II-le clusianu de la 1848 si a §-lui 4. art. XLIII. diu 1868 voru tramite la dieta 75 de deputati. observanduse, cumca precum la alegerera din 1866, asia si cuacesta ocasiune cetatea Reginulu sasescu e de a se computala comitatulu Turdei, cetatea Fagarasiu la districtulu fagarasiului si Rosi'a Abrudului la Abrudu.

2. In privinti'a capacității alegătorilor va fi de a se observă ordinațiunea §§-loru 3. 4. si 5. ai articolului a II-lea clusianu dela anulul 1848 pre langa anotațiunile următoare.

a) Onoratorii însă sub liter'a d. din §-lu 3. alu articolului amintitu numai in cetati sunt capaci a fi alegatori și in aceste numai acolo, unde sî-au lecuinti'a statornica.

b) In §-lu primu articolui V-lea a diet'ei Ungariei din 1848-citatu la §-lu 10 din art. II-lea-fiindue disu principiulu, cumea toti aceia, cari pana la anulul 1848 au avutu votu la alegerea deputatilor dietali sunt de a se lasă in asercărea dreptului de alegere, — asia dara persoanele morali (corporatiunile), cari pana la anulul numitu au escricatu dreptulu de alegere prin represintantii loru legali, acestu dreptu lu-au si cu ocașiunea alegerii presinte, prin urmare nu se pote denegă dreptulu de votizare nici acelor corporatiuni, cari platescu contributiunea, ce ajunge censulu satoritu prin lege, daru fiinduca comunitatile amintite sub liter'a C. din § lu 4. art. delege II-lea iau parte la alegere prin represintantii sei, numai acele comunita'i se potu privi de alegatori dupa censu, care posiedu astfelu de posesiuni avute cu dreptu privatu eschisivu, cu cari este impreunata o contributiune, ce ajunge censulu, prin urmare pasiunile padurilor comune si deca suntu tacsate sub numele comunitatii, nu se potu privi de atari posesiuni private.

c) Personele morali (corporatiunile) alegatorie iau parte la alegere prin represintantii sêu plenipotentiatii loru, cari inse deducandu din intielesulu §-lui 6. art. II-lea de lege numai in acelu casu potu fi alesi de deputati, deca si almintrelea personalminte au capacitatea de alegatoriu.

d) In fine in privinti'a cătmei de contributiune defipta ca censu e de a se insemnă, cumca cu escectiunea contributiunei capului si adausului (pótlék) suntu de a se compută tote contributiunile directe si afia si contributiunea de casa si venitu.

3. Fiindu cB conformu §-lu 8. art. II. din a 1848 jurisdictiunile concerninti potu formă cercuri electorali, aceste suntu de a se infiintiă asia, câtu pentru alegerea unui deputatu numai unu cercu electoralu se fia, fiecare cercu electoralu numai unu deputatu potendu alege.

4. De agendele congregatiunii se va tiené:

a) A decide despre formarea cercurilor electorali, — a flate de lipsa in interesulu ordinei la votizare — avendu in vedere proportiunea teritoriului si a popolatiunii.

b) Pentru esecutarea ordinațiunei art. II. din 1848, si in genere pentru conducerea afaciloru electorali a alege sub presiedinti'a oficialului supremu unu comitetu centralu constatarioru din mai multi membri, — care se va pune in atingere nemidilocita cu ministeriulu afaceritoru interne — astfelu, câtu in acel'a cercurile electorali se fia tote represintate, si in proportiune cuvenita se iee parte si antistii comunali; la casu de ocupatiune sêu impedecare'a oficialnui supremu, comitetulu centralu alege din sinulu sêu unu presiedinte suplentu, notariulu asemenea pe calea respectiveloru corporatiuni represintative se intempla atātu infiintiarea cersuriloru electorale, ce pôte ar'fide lipsa, câtu si formarea — modulu mai susu a comiteteloru centrali.

6. Cetătile cari au dreptu de a tramite deputatu, cele ce suntu de a se face in privinti'a formării comitetului centralu; le voru decide in siedinti'a comuna a magistratului, a corpului representativu, respective a universitatii juratiloru.

7. Comitétulu centralu trebuie a se formási acolo, unde numai unu deputatu dietalu se alege. De sine intielege uduse, că membrii comiteteloru centrali nu numai din sinulu adunariloru comiteteloru comitatense, districtuali si seaunali, cetatienesei, si a corporatiuniloru jurisdictiunali din fundulu reginu se potu alege, ci si afara de acele.

8. Despre decisiunile aducunde in intielesulu punteloru 4,5, si 6 fara intardiere e de a se face raportu la ministeriulu reg. ung. de interne prin asternerea protocoletoru adunariloru comisiunali.

9. Membrii comitetului centralu voru depune juramentulu preserisu in §-lu 11-a art. V-lea a dietei posoniane din 1848.

10. Comitétulu dupa esmitere-i celu multu o septemana intruninduse:

a) Pentru consierarea alegătoriloru de pe teritoriulu tienatoriu de nonducerea sa denumesce atâte delegatiuni constatarorie din trei membri, câte se receru spre a poté duce la deplinire lucrurile de conscriere conformu despusetiunei legii.

b) Defige diu'a, in care se vainece conscrierea alegatoriloru in locul desemnatu, si-si va terminá lucrarea in tempu de 14. dîle computatndu diu'a inceperei.

11. Terminulu amintitu la punctulu b) din §- lu precedinte incependu de la prefigerea lui prin comitetului dentralu no pote fi mai scurtu de 21, nici mai lungu de 30. dîle, si e de a se aduce la cunosointi'a publica fara amânare dupa putintia cu ceea mai mare publicitate prin circularie, prin publicari de pre catedr'a besericesca, prin afisierea publicatiuniloru in locurile publice din comunitati, si prin intrebuintiarea altoru moduri indatenate in acêsta privintia.

12. Inprivinti'a conscrieriloru, avendu in vedere diferitele categorii ale alegatoriloru, comisiuniloru respective li se tramitu consemnatiuni tabelarie de diferite formularia, si anume:

a) Pentru alegatorii orasianesci de diferite cualitâti satorite la § lu 3. si sub liter'a b) a §- lui 4. si in §-lu 5. alu art. II-lea de alegere. A.

b) conformu punctului a. din §-lu 4. in comitate, districtele Fagarasiu si Naseudu si in scaunele secuiesci pentru cei indreptatiti in urm'a art. de l. XII. din 1791. B.

c) Pentru alegatorii dupa censu amintiti snb liter'a c. §. 4. si la §-lu 5. C.

d) Pentru comunitatile acele, care in sensulu §-lui 4. litera c. suntu indreptatite a luá parte la alegerea deputatului prin unu sêu doi represintanti alesi liberu. D.

13. Pentru intrebuintiarea consen natiuniloru tabelarie amintite in punctulu precedinte si pentru inlesnirea conscrierei; consemnatiunile tabelarie de sub A. B. C. si D. inainte de implenirea a 21, respective 30. de dîle fipsate in §-lu 13. art. V-lea posonianu din 1848, se gatescu de catra comisiunile conscrietorie in modulu urmatoriu:

a) In cetati comisiunile denumite dupa despartiemintele cetatii inscriu in ainte din oficiu, in rubrica respectiva a consemnatiunii tabelarie de sub A. numele toturoru aceluor locuitori si poseri din aceea parte de orasiu, cari dupa datele oficiose din anulu 1866, conformu determinatiuniloru §-lui 3. articlu de l. II-lea fâra tota indoiel'a se potu privi de alegatorii indreptatiti, aretandu in rubric'a respectiva cualitatea, dupa care inscristulu este cualificatu a fi alegatoriu, precum: posederea unei case sêu pamentu cu valore de 300 fiorini argintu, maiestru, negutiuriu si fabricantu, venitu anualu de 100 forini argintu, doctoru, chirurgu, advocatu etc.

b) In comitate, in districtulu Fagarasiului si a Naseudului, precum si in scaunele secuiesci cei indreptatiti pre basea art. XII. din 1791. fiindu conscrisi in anulu 1866, consemnatiunile de conscriere gatite si satorite despre acestia suntu a se rectificá dupa spus'a antistelui comunalu si a doi barbati de incredere, si numele alegatoriloru in modulu acest'a satoritu este a se inscrie in consemnatiunea de sub B. tramisa.

c) De se atinge de alegatorii cualificati dupa censu, inpresinti'a antistelui comunalu si a doi barbati de incredere suntu de a se inserie in consemnatiunea tabelaria C. din tabelele de dare comunali toti aceia, cari afara de darea capului si adausu (pótlék) platescu dare derepta 8 florini 40 cr. valuta austriaca.

d) In consemnatiunea tabelaria de sub D. fiindu a se inserie numerulu comunitatiloru indreptatite d'a trâmite represintante pentru alegerea de deputatu, si a represintantiloru alegandi, de catra ele, conserierea fumuriloru dupa comunitati receruta din acestu scopu in sensulu punctului c. § 4. art. II-lea e de a se midiloci anticipative pre calea administrativa neamBnaveru de catra capii jurisdictiunali, si pre basea datelu estu modu castigate suntu de a se inscrie inainte din ofisiu in consemnatiunile tabelarie de sub D. in rubricile respective numele comunitatiloru, numerulu fumuriloru aflate in acele afara de fumurile celoru indreptatiti dupa art. XII. de lege din 1791, si prin urmare indreptatirea comunitatiloru la tramitarea unuia sêu a duou represintanti, si in restempu de 21, respective 30 de dîle fipsate in §-lu 13. art. V-lea posonianu din 1848 suntu a se tramite comisiunii conserietorie.

Pregatindu-se in modulu acest'a consemnatiunile de conscriere de sub A. iu cetati comisiunile conscrietorie voru espune pentru privire publica in partile respective ale cetati consemnatiunile pregatite din oficiu intrunu locu ce se va otári si publicá inainte in restempu de 14 dîle socotite dela diu'a, ce asemenea se va aduce la publicitate, in acestu tempu fiecaruia ii va fi deschisacalea cá, daca numele nu-i s'ar' aflá in consemnatiune, se si-lu pota inscrie, sên, daca cineva ar' fi inscristu fara cale se-si pota face esceptiunea in contra aceluia.

In cominate, in districtul Fagarasiului si a Neseudului, cum si in scaunele secuiesei si la jurisdictiunile din fundulu regescu din consemnatiunile tabelarie de sub B. si C. pregatite din oficiu au a se face estrasuri dupa comunitati, si acele in fiecare comunitate sunt a se espune la autistii comunali spre privire publica in restempu de 14 zile pentru cá respectivii se si-pota face reclamarile de inscriere séu esceptiune.

In fine din consemnatiunea de sub D. luata din oficiu, se comunica prin comisiunea conscrietoria cu fiecare comunitate punctulu ce o privesce pentru cá asemenea in tempu de 14 zile se-si pota face reclamarea.

In casu de reclamare, ce s'ar' poté face din partea vre unei comunitatii in privinti'a consemnatiunii de sub D., séu in casu de indoielea redicata in contra adeverttatei aceleia, comisiunea conscrietorie certete za starea lucrului la faci'a locului si dupa cum a aflatu motivandu decide, incunoseintiandu despre ace ea pre comunitate.

14. Comisiunea conscrietoria spunendu alegatoriului, pre care lu- insemna in urma reclamatiunii, acésta si verbalu, — dupa numele alegatorilor insemna in rubric'a separata a consemnatiunii de conscriere, ce se va deschide pentru acestu scopu, — induce datele, ce au servitu spre justificatiune, totu odata inse gatesce una consemnatiune de nume separata si despre aceuam caru u s'au prezentatu pentru a fi consemnati, inse de catra ea au fostu respinsi.

15. Comisiunile conscrietorie conscrierea ofacu in 3 esemplarie egali, si provendiendu o cu subscrierea loru dupa 14 zile amintite la punctulu 6 din pasagiulu 10 numai de câtu o trâmitu comitetului centralu.

16. Unu esemplariu din conscrierile, ce suntu a se presentá de catra comisiunile conscrietorie, — se va espune in mai multe zile intr'unu locu publicu, ce se va otari si aduce la cunoscintia publica prin comitetulu centralu, pentru cá se pota fi vediutu de ori si cine.

17. Acel'a care a fostu respinsu prin comisiunea conscrietorie de la inscriere, cum si acel'a, care doresce a face observatiune in contra inscrierei altuia, pote se recurga la comitetulu centralu pentru indereptarea conscrierii.

18. Acel'a, care nu s'a presintatu nice unia dintre comisiunile conscrietorie spre a se inscrie pentru acésta in diedaru se adreseasa catra comitetulu dentralu.

19. Comitetulu centralu dupa terminarea conscrieriloru alegatoriloru, intempulu otaritu inainte, intruninduse:

a) examineza conscrierile presentate de catra comisiunile respective si

b) recursurile intrate in sensulu punctulu alu 14-lea.

c) Aclude la fiecare esemplariu alu conscrierii consemnatiunea — subscrisa prinu presedintele si notariu — a acelor'a, pre cari in urm'a recursuriloru intrate au otaritu a-i lasá afara din conscriere séu a-i adauge la acea.

d) Siedintiele si-le continua in tote zilele pana ce s'au indereptatu predeplinu conscrierile pre langa pertraptarea toturorur recursuriloru intrate, si dupa examinarea si statnrirea consemnatiuniloru de conscriere de sub D. numai de câtu despune, cá comunele in sensulu literei c. §. 4. art. II-lea din 1848 fara iniurtrea eeloru indreptatiti in urm'a art. XII. an. 1791, câtu mai curându se-si aléga pre represintantií sei unulu séu doi, si anume in astfeliu de modu, incátu represintantií alegandi se aiba tempu destulu pentru a se poté infacisiá la alegerea dpututului dietale.

e) Din conscrierile estu modu iudereptate unu esemplariu si-lu tiene pentru intrebuintiare la alegere, unulu ludepune in archivulu oficiulatlui, unulu lu-tramite ministrului de interne celu multu in restempu de 14 zile.

20. Comitetulu ceutralu despre tote consultarile duce protocolu ordinariu prin notariulu alesu din sinulu seu pre langa insemnarea numelui celorn presenti, si unu esemplariu din acel'a lu-depune in archivu, er' pre celu alaltu lu ascerne din candu in candu ministrului de interne.

21. Siedintiele comitetului centralu, precum si a comisiuniloru conscrietorie suntu publice.

22. Publicanduse deschiderea detei tierei, comitetele centrali in privinti'a terminului de alegerea deputatului dietalu voru despune astfeliu, cá

a) iniainte de intemplantarea alegerei cu 15 zile se se pota aduce la cunoscinti'a publica in jurisdictiunea respectiva, si

b) se previna deschiderea dietei celu pucinu cu 4 septemani.

23. Fipsandu-se terminulu de alegere presedintele comitetului centralu fasa amânare lu-  
aduce la cunvociintia publica In modulu amentitu la puntulu alu 11-lea pre langa cea mai mare  
publicitate.

Se va ingrigi cá sese eviteze disordinca ce saru nasce dinu inbulzirea in masa pré mare a  
alegatoriloru, asiadara in juridictiunile constatorie din mai multe comunitati spre infacisiarea  
alegatoriloru se potu prefige mai multe díle consecutive prelanga desemnarea comutatiloru  
respective.

24. Comitétulu centralu pèntu fiecare cercu de alegere alege unu presedinte si unu  
notariu si in casu de lipsa sí suplenti, cari voru conduce alegerea.

25. Presedintele alesu in diu"a prefípta pèntu alegere in loculu principu alu cercului  
respectivu deschide adunarea alegatoriloru la ór'a, ce se va otári si se va publicá inainte de catra  
comitétulu centralu, ori care alegatoriu are dreptu a recomenda unu individuu de deputatu dietalu.

26. La alegere numai aceia au dreptu de a votizá, cari se coprindu in conscrierile  
alegatoriloru gatite dupa comunitati in modulu de mai susu, si numai in acelu cercu au dreptu de  
votizare, iu care suntu conscrisi, de sine intielegunduse, cumca acelu alegatoriu, care ar' fi  
conscrisu in mai multe cercuri, sipote alege liberu cerculu, in care voiesce a-siu esercé dreptulu de  
alegatoriu, ce inse la tempulu seu are se insinuieze la comitétulu centralu.

27. Nimenuia dintre cei cuprinsi in conscriere nu-i se pote negá dreptulu de aleere.

28. Punenduse alegerea la votizare, fiecare dintre acei alegatori, cari au recomendatu  
députatu dietalu, va de numi doi individi dintre alegatorii presinti, sí individii, cari estu modu se  
voru denumí din partea fiecarui recumendatu impreuna cu presedintele si notariulu presinte, care  
n'áre votu, — voru formá comitétulu culegatoriu de voturi.

29. Alegerea deputatului, conformu artict. XI. an. 1791 are a se midilócí prin votizare  
esercéta in modu constitutiunalu, asia dara nu prin aclamatiune.

30. La votizare, numele votantului are a se insemná prin comisiunea electorale; votizarea  
nu se pote continuá noptea, daca alegerea nu s"ar' poté terminá intr'o dí, aceea are a se continuá in  
dílele urmatorie pâna candu se pote terminá, la tota intrerumperea alegerii se va grígí strinsu, cá  
voturile se se patreze intregi si nevatemala.

31. Procedera comisiunii de votizare, precum si numerare a voturilor se intempla  
publicu.

32. Daca dupa terminarea votizarii majoritatea absoluta a votantiloru se declara prelanga  
unu individuu, acela, indata se proclama de deputatu dietalu alesu.

33. Daca nice unulu dintre aceia, pèntu cari s"a intemplatú votizarea, nu ar" dobendé  
majoritatea absoluta a votantiloru, intre acei doi individi, cari au capetatu mai multe voturi, se  
face votizare noua.

34. Votizarea acésta a dou"a óra, incátu nu s"ar" poté terminá intr'o dí cu votizaréa prima  
din cau'sa multimei votantiloru, daca impregiurarile n'r pretinde defigerea unui nou terminu de  
alegere, se va incepe in díu'a urmatorie prelanga publicarea receruta si se va terminá conformu  
puntului a 30-lea.

35. Dintre acei doi individi desemnati, acél'a, care la adooia votizare dobendesce  
majoritatea alegatoriloru participatori, se proclama indata de deputatu dietalu alesu.

36. Unu esemplariu autenticu alu conscriptiunei alegatoriloru cu osasiunea alegerii  
trebuie se fia in man'a comisiunei culegatorie de voturi.

37. Fieciné numai in persona pote votá.

38. Alegatoriloru nu li este iertatu a se infacisiá la conscriere sau alegere cu nici unu feliu  
de arma séu beitiu.

39. Membrii comisiunii conscrietorie si culegatorie de voturi stau sub scutulu legei si a  
onorei natiionali, ori ce vatemari comise asupra lorú prelanga procederea criminale, se voru  
pedepsí in proportiune cu deliptulu.

40. Atátu la conscrierea alegatoriloru, cátu si la alegere dreptulu si datorintia de a sustiené  
ordinea buna se tiene de presedinte, carele in casu de lipsa spre acestu scopu pote despune si de  
potere armata.

41. Comisiunea culegatoria de voturi despre decurgerea alegerii duce protocolu ordinariu, acel'a la finirea alegerii intrei esemplarie se subscie de presedinte si de notariu si celu pucinu decatra 2 membrii ai comisiunei culegatorie de voturi, si unu esemplariu indata se immanueza deputatului alesu, celelate dou se predau comitetului centralu pentru a se pastrá in archivu si respective pentru a se tramete ministeriului reg. ung. de interme.

42. Protocolulu de alegere predatu deputatului alesu servesce de credentionalu.

43. Presedintele esmisu pentru conducere in jurisdictiunea, respective in cerculu, in care presiede la alegere, nu se pote alege de deputatu.

44. Pentru implenirea ordinatiuniloru de fatia ingriteste m. r. ung. de interne si inviatiunile si ordinatiunile rececute din acésta cauza la indrepta catra comitetele centrali respective.

45. In privinti'a acelu alegeri, acarora legalitate din ori care punctu de vedere s'ar luá la intrebare, va despune tabla represinativa.

46. Comitetele centrali suntu datorie sub sarcin'a respundietátii a veghiá cu rigurositate libertatea constitutiunale deplina a alegerii, precum si de sustienerea liniscii si a ordinei; si a grigi si despre aceea, cá se se controleze cu acuratétia identitatea alegatoriloru conscrisi si a celoru infacisiati la alegere.

Datu in Buda la 23. diecemvre 1868.

B. Béla Wenckheim,  
ministru de interne.



*Az Erdélyi országi megyék, Fogaras és Naszód vidéke, székely székek, királyföldi székek és vidékek országgyűlési központi választmányainak*

Az országgyűlési képviselő-választások tekintetéből előmunkálatokra nézve általam múlt évi december 23-án kibocsátott *utasítás* 2-ik pontja d) alatti bekezdésébe ezek foglaltatnak.

"a census-kép[pen] meghatározott adómennyiségre nézve megjegyzendő, hogy a fej- és pótlékadó kivételével minden egyenes (direkt) adók és így a ház- és jövedelmi adó is beszámítandó".

A 13-ik pont c) alatti bekezdése pedig következőleg rendelkezik:

"a mi a censusnál fogva képesített választókat illeti, a C alatti táblás jegyzékbe — a községi előljáró és két bizalmi férfi jelenlétében — a községi adótabellákból beírandók mindazok, kik a fej- és pótlékadón kívül 8 ft 40 kr-nyi osztrák értékű egyenes adót fizetnek".

Miután úgy értesültem, hogy az erdélyi területen némely helyeken a törzs, illetőleg állandó állami adók a pótlékok[kal], illetőleg földtehermentesítési járulékokkal, minden megkülönböztetés nélkül együttesen vannak az adótabellákba beírva, az összeírásoknál az *utasítás* fentebbi pontjaira vonatkozólag fölmerülhetők kételyek és zavarok elhárítása tekintetéből rendelem, hogy a törzs földadó, továbbá az állami házadó és állami jövedelmi adó a pótlékoktól különválasztassék, és a censusokba csak a törzs, illetőleg állami adók számíttassanak be.

Ehez képest:

1. A földadóról szóló 1868-ik évi XXV-ik tc. 2-ik §-ában Erdélyre nézve állami törzsadó fejében 10, az eddigipótlékok helyett 3, a földtehermentesítési járulék fejében pedig 9, összesen tehát 22 százalékból lévén a kivetendő földadó megállapítva, ott, hol az említett 3 és 9, és így összesen 12 százaléknál pótlék levonandó, és a censusba csak a 10 százaléknál törzsadó leendő beszámítandó, s tekintetbe veendő, mely számítás eredménye szerint a censusként meghatározott 8 ft. 40 kr.-nyi törzsadónak 18 ft 48 kr-nyi összesített, együttes adó felel meg.

2. A házadóról szóló 1868-ik évi XXII-ik tc. 12-ik §-a szerint a házadónak csak 70 százaléka lévén állami rendes adó, 30 százaléka pedig földtehermentesítési járulékul tekintvén, annak csak 70 százaléka számíttatik a 8 ft 40 kr-nyi censusba.

Vége:

3. A jövedelemadóról szóló 1868-ik évi XXVI-ik tc. 6-i és 7-ik §-ai szerint az I-[s]ő és II-dik osztálybeli jövedelmi adónak hasonlóan 70 százaléka lévén állami adó, 30 százaléka pedig földtehermentesítési járulék, — továbbá ugyanazon törvénycikk 9-ik §-a szerint a III-ik osztálybeli jövedelmek minden 100 forintja után 10 ft adó járván, amelyből 7 ft államadó, 3 ft pedig földtehermentesítési járulék; mindezen földtehermentesítési járulékok a census tárgyát hasonlóan nem képezhetik.

Kelt Budán, 1869. [január 13-án]

A törvényhatóság neve	A küldendő példányok nyelv és szám szerint		
	Magyar	Német	Román
Alsó-Fejér vm.	16	4	13
Felső-Fejér vm.	12	4	10
Küküllő vm.	12	6	8
Torda vm.	14	6	12
Kolos vm.	16	4	12
Doboka vm.	12	—	8
Belső-Szolnok vm.	12	—	8
Hunyad vm.	22	—	20
Fogarás vidék	10	—	6
Naszód vidék	2	—	6
Maros szék	14	—	—
Udvarhely szék	18	—	—
Csík szék	14	—	—
Háromszék	16	—	—
Aranyos szék	8	—	—
Szeben szék	2	8	6
Segesvár szék	2	6	2
Medgyes szék	2	6	2
Szerdahely szék	2	4	4
Szászsebes szék	2	4	4
Nagysink szék	2	6	2
Kőhalom szék	2	6	2
Újgyház szék	2	4	4
Szászváros szék	2	4	4
Brassó vidék	2	8	4
Beszterce vidék	2	6	—
Kolozsvár	5	—	2
Marosvásárhely	4	—	—
Gyulafehérvár	4	—	2
Szamosújvár	4	—	—
Erzsébetváros	3	—	—
Kézdivásárhely	4	—	—
Vizakna	2	2	2
Abrudbánya	4	—	4
Vajdahunyad	2	—	2
Sepsiszentgyörgy	4	—	—
Csikszereda	3	—	—
Bereck	3	—	—
Udvarhely	4	—	—
Hátszeg	2	—	—
Szék	3	—	—
Kolos	2	—	—
Illyefalva	3	—	—
Oláhfalv	2	—	—
Összesen	278	88	153
Kir. biztosnak			
Szász ispánnak			



## JÓZSEF RUSZOLY

ZUR GESCHICHTE DES WAHLRECHTES IN SIEBENBÜRGEN  
(1848–1872)

(Inhalt)

1. *Intelligenz und Vermögen.* Über das Wahlgesetz von Pozsony (Preßburg) (GA V vom Jahre 1848). — 2. Die Entstehung des speziellen Wahlgesetzes für Siebenbürgen vom Kolozsvár (Klausenburg) (GA II vom Jahre 1848). — 3. Das Wahlrechtsproblem in Siebenbürgen nach der *Oktober-diplom* vom Jahre 1860 (1861). — 4. Die Entstehung der Instruktion des Guberniums für die Abgeordnetenwahlen in den ungarischen Reichstag aus Siebenbürgen (1866). — 5. Über den Praxis dieser Instruktion in den Abgeordnetenwahlen in Siebenbürgen (1866). — 6. Die Verordnung und Instruktion von Innenminister Baron Béla Wenckheim über die Abgeordnetenwahlen in Siebenbürgen (1868). — 7. Die Übernahme der Verordnung und Instruktion vom Jahre 1868 — durch Innenminister Vilmos Tóth (1872). 8. Über die Quellenedition in den Anhang.

**Anhang** Nr. 1—3. *Instruktion zu den Vorarbeiten bezüglich der Wahlen für den Reichstag 1869–1872* (ungarisch, deutsch, rumenisch); Nr. 4. Eine zusätzliche Instruktion von Innenminister Baron Béla Wenckheim über einige Frage des Stenerzensus in Siebenbürgen (1869); Nr. 5. Eine Liste über die Verfeilung der Instruktion von 1872. vm. = Komitat; szék = Stuhl; vidék = Distrikt; Magyar = Exemplare ungarisch; Német = Exemplare deutsch; Román = Exemplare rumenisch unter dem siebenbürgischen Munizipien.).